

HUGO TREFFNERI GÜMNAASIUM

HELENA GROSS

11.E KLASS

KULAKUKS TUNNISTAMINE JA SELLE VAIDLUSTAMINE ÜHE LÄÄNEMAA TALUPERE NÄITEL

JUHENDAJA ÕP INDREK PAJUR

SISSEJUHATUS

Nõukogude võimu kehtestamine (1940–1941) ja taaskehtestamine (alates 1944) töid Eestis kaasa ulatuslikud ümberkorraldused kõigis eluvaldkondades. Maapiirkondade sovetiseerimine hõlmas põllumajanduse kollektiviseerimist, täpsemalt kolhooside rajamist ning erinevate maareformide läbiviimist. Oluline osa maaelu sovetiseerimisest oli võitlus nn kulakutega. Nõukogude ideoloogia kohaselt viitab sõna *kulak* (vene keeles *rusikas*) jõukale, eriti palgatööjõudu kasutavale talupojale (EE, 2006). Nõukogude võim pidas kulakuid sotsialismi vaenlasteks ning seega ka rahvavaenlasteks, kes põllumajanduse kollektiviseerimist takistasid. Nõukogude Liidus represseeriti kulakuid juba alates 1920ndate lõpust, Eestis ja teistes Balti riikides algas võitlus kulakutega mõned aastad peale teise Nõukogude okupatsiooni algust. Peamiseks kulakute represseerimise vormiks oli küüditamine – inimeste massiline väljasaatmine Nõukogude Liidu kaugematesse piirkondadesse, peamiselt Siberisse. 1949. aasta märtsiküüditamise käigus küüditati Balti riikidest kokku ligi 95 000 inimest, neist umbes 21 000 Eestist (Rahi-Tamm, 2023, lk 137).

Kulakuks tegemist ja kulakute represseerimist, sealhulgas küüditamist, on põhjalikult uuritud. Robert Conquesti mahukas uurimus annab ülevaate aastatel 1929–1932 Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei välja kuulutatud kulakutevastasest võitlusest, selle elluviimisest, maa eraomandi kaotamisest, kollektiviseerimisega kaasnenud näljahädast Ukrainas ning kulakute küüditamisest (Conquest, 1986). Norman N. Naimarki „Stalini genotsiidid“ analüüsib Stalini toimepandud massirepressioone ning jõuab järeldusele, et tegemist oli genotsiidiga (Naimark, 2010). Viola Lynne on kirjutanud mitu artiklit, mis käsitlevad kulakute kui klassi likvideerimist; tema 2007. aastal ilmunud raamat „The Unknown Gulag“ (tõlkes tundmatu Gulag) keskendub sellele, kuidas miljonite talupoegade represseerimine pani aluse Gulagi süsteemile (Lynne, 2007).

Eestis mängis okupatsioonivõimude kohaldatud vägivalla uurimisel olulist rolli Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Riiklik Komisjon (ORURK), mis moodustati 1992. aastal Tallinnas

Riigikogu üleskutsel. Raamatusse „Valge Raamat: Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi“ on kokku kogutud kaheksa originaalset uurimistööd, mis annavad ülevaate komisjoni kogutud teadmistest (Salo, 2005). Riikliku komisjoni algatajad löid 2006. aastal sihtasutuse Valge Raamat, mis publitseeris ORURK-i meeskonna omaaegseid uurimistööde materjale. Asutuse eesmärgiks sai alustatud tööde lõpule viimine ning avalikustamine (Varju, 2012). Teoses „Kannatuste aastad 1940–1991“ jätkub ORURK-i uurimistööde materjalide avaldamine (Kangilaski jt, 2005).

Maaelu sovetiseerimist ja Nõukogude võimude poolt maaelanike suhtes toime pandud repressioone on uurinud mitmed Eesti ja väliseesti ajaloolased. Meelis Saueaugu teos „Propaganda ja terror“ käsitleb Nõukogude julgeolekuorganite ja Eestimaa Kommunistliku Partei rolli Eesti sovetiseerimisel (Saueauk, 2015). Aigi Rahi-Tamm on süvitsi uurinud kulakute teemat ja märtsiküüditamist, pakkudes väga laiahaardelist käsitlust. Tema uuringud hõlmavad mitmesuguseid aspekte, sealhulgas majapidamiste määratlemist kulaklikeks, märtsiküüditamist ja Siberist naasmisega kaasnenud probleeme (Rahi-Tamm, 2004, 2012, 2023). Tartu Ülikooli ajaloo professor Olaf Mertelsmann uurib peamiselt stalinismi, Nõukogude Liidu ajalugu ja Teise maailmasõja järgset perioodi. Tema teos „lgapäeva elu stalinistlikus Eestis“ annab hea ülevaate ühiskonnast stalinismiperioodil (Mertelsmann, 2012).

Vähemal määral on uuritud kulakuks kuulutatute katseid neile omistatud staatust vaidlustada. Anu-Mai Kõll on üks vähestest teadlastest, kes on analüüsinud nn kulakute kirju võimudele (Kõll, 2012). Võimudele saadetud kirju on käsitlenud ka mitu magistri- ja bakalaureusetööd. Maris Viibur-Vilti magistritöö „Kirjad võimule: EK(b)P Keskkomitee propaganda ja agitatsiooni osakonna näitel 1944–1953“ käsitleb laiemalt kirju võimuorganitele perioodil 1944–1953.

Simo Jõksi 2018. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöö keskendub kirjavahetusele võimudega Eestist 1949. aastal kulaklikel põhjustel väljasaadetute näitel. Lauri Frei 2007. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöö „Klassivaenlaste tekitamine Eesti külas 1944–1950 Äksi valla näitel“ käsitleb muu hulgas samuti kulakustaatuse vaidlustamist.

Uurimistöö eesmärk on välja selgitada, kas, kuidas ja milliste tulemustega talupidajad, kelle Nõukogude võimud kuulutasid kulakuks, seda staatust vaidlustasid. Seda on oluline uurida, sest see aitab meil paremini mõista kulakuks tegemise protsessi ja selle mehhanisme. Samuti aitab vaidlustamise uurimine aru saada, kas talupidajatel oli üldse neile omistatud staatuse vastu võimalik protestida ja milliste argumentide abil seda oli võimalik teha. Eestis ja mujal on uuritud relvastatud vastupanu sovetiseerimisele, näiteks metsavendlust (Laar, 1993), kuid kulakustaatuse vaidlustamiskatseid on vähem uuritud.

Töö peamised uurimisküsimused on:

- Kas kulakuks tegemist oli võimalik vaidlustada?

- Kuidas, millistele argumentidele tuginedes ja milliste kanalite kaudu püüti kulakustaatus vaidlustada?
- Kas ja millistel juhtudel võisid vaidlustuskatsed olla edukad?
- Kas ja kuidas sõltus vaidlustamine ja selle tulemuslikkus ajast ja kontekstist (enne märtsiküüditamist, peale väljasaatmist, peale Stalini surma)?

Töö on jaotatud kaheks osaks. Esimene osa annab ülevaate maaühiskonna ümberkorraldamisest Stalini ajal, kulakuks tegemisest, kulakute represseerimisest, vastuhakust ja vaidlustuskatsetest Eestis tuginedes senistele uuringutele. Teine osa, juhtumianalüüs, uurib Läänemaa Kullamaa valla Soosalu küla Kangru talu elanud Lindalite pere katseid neile omistatud kulakustaatuselt vabaneda. Töö empiiriline osa põhineb Rahvusarhiivis leiduvatel materjalidel: toimikutel, mis sisaldavad dokumente Kangru talu majapidamise ja pererahva kohta, valla ja maakonna täitevkomiteede otsuseid ja protokolle, Lindalite taotlusi Kangru talu kulaklike majapidamiste nimekirjast eemaldamiseks, pöördumisi ja palvekirju asumiselt vabastamiseks ja võimude vastuseid nendele kirjadele. Kulakustaatus vaidlustamist analüüsin kolmel erineval perioodil: enne küüditamist (1947–1949), küüditamisele vahetult järgnenud perioodil (1949–1952) ja perioodil Stalini surmast kodumaale naasmiseni (1953–1958). Töö kokkuvõttes esitan peamised tulemused ja järeldused.

Valisin selle teema, kuna mind huvitab Eesti lähiajalugu ja soovin paremini mõista murrangulisi aastaid, mis tõid paljude Eesti elanike jaoks kaasa suuri kannatusi. Nii minu ema- kui ka isapoolsete sugulaste hulgas on neid, keda Nõukogude võimud Siberisse küüditasid. Minu juhtumianalüüs keskendub Lindalite perele, sest nende kulakuks tunnistamise, küüditamise ja asumiselt vabanemise kohta on olemas kirjalikud allikad, mida hoitakse Rahvusarhiivis. Säilinud arhiivimaterjalid võimaldavad võrdlemisi põhjalikult uurida kulakustaatus omistamist ja selle vaidlustamist kümne aasta jooksul alates Kangru talu kulaklikuks majapidamiseks kuulutamisest 1947. aastal kuni Lindalite asumiselt naasmiseni 1957. aastal. Soovisin uurida süvitsi ühe talupere kulakuks kuulutamise ja represseerimise lugu, et näha, mil määral see on kooskõlas seniste uurimuste tulemustega. Loodan, et minu töö aitab täiendada seniseid teadmisi kulakustaatus vaidlustamise kohta.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	1
1. SOVETISEERIMINE MAAL JA VÕITLUS KULAKUTEGA	5
1.1. Sovetiseerimine maal	5
1.2. Kollektiviseerimine	6
1.3. Võitlus kulakutega	9
1.4. Kulakute küüditamine	11
1.5. Kulakustaatus vaidlustamine	15
2. JUHTUMIANALÜÜS	17
2.1. Juhtumi valik ja põhjendus	17
2.2. Allikad ja meetodid	18
2.3. Katsed kulakustaatus vaidlustada: enne küüditamist (1947–1949)	19
2.4. Katsed kulakustaatus vaidlustada: küüditamine ja esimesed aastad asumisel (1949–1952)	25
2.5. Kulakustaatus vaidlustamine peale Stalini surma (1953–1957)	28
2.6. Vastused uurimisküsimustele	31
KOKKUVÕTE	36
SUMMARY	39
KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU	43
KASUTATUD ALLIKAD	44
LISA 1. Tiina Kopermanni avaldus 1949. a	46
LISA 2. Jüri Lindali avaldus 1956. a	48

1. SOVETISEERIMINE MAAL JA VÕITLUS KULAKUTEGA

Nõukogude väed okupeerisid Eesti 17. juunil 1940. aastal. Sama aasta augustikuus annekteeris Nõukogude Liit Eesti. Natsi-Saksamaa väed vallutasid Eesti 1941. aastal. Peale kolm aastat kestnud Saksa okupatsiooni hõivas Punaarmee taas Eesti alad. 1944. aastal taaskehtestati Nõukogude võim, millega kaasnes ühiskonna vägivaldne ümberkorraldamine ja massirepressioonid. Siinne peatükk annab ülevaate sovetiseerimisest maal ja võitlusest kulakutega Teise maailmasõja järgsel perioodil, kirjeldades kulakuks tunnistamise kriteeriume ja protsessi ning kulakute represseerimisest.

1.1. Sovetiseerimine maal

Sovetiseerimine oli osa Nõukogude Liidu poliitikast, mis hõlmas NSV Liidu keskvalduse ideoloogia elluviimist. See tõi kaasa väga ulatuslikud ümberkorraldused Eesti maapiirkondades, kus traditsioonilised talupidamisviisid ja majanduslikud struktuurid asendati Nõukogude süsteemile vastavatega. Sovetiseerimise eesmärk oli viia Eesti põllumajandus ja talupidamispraktikad kooskõlla Nõukogude Liidu kollektiviseeritud ja tsentraliseeritud mudeliga. Selle protsessi käigus sundis Nõukogude võim talusid ühinema kolhoosideks, kus põllumajandustoodang ja ressursid olid kontrollitud ning jaotatud vastavalt Nõukogude plaanimajandusele. See tõi kaasa ulatuslikke ümberkorraldusi maapiirkondades, mõjutades oluliselt talupidajate eluviise, maaomanike õigusi ja põllumajanduslikku tootmist.

Maapiirkondade sovetiseerimise esimeses faasis mängisid olulist rolli operatiivgrupid. Operatiivgrupid, mida asuti moodustama juba 1943. aastal, saabusid 1944. aastal koos Punaarmee teise okupatsiooniga Eestisse. Operatiivgruppide peamine ülesanne oli võim kindlalt enda kätte haarata ning asuda järjekindlalt Eesti sovetiseerimist läbi viima (Frei, 2007, lk 7). 1944. aasta juulikuuks oli operatiivgruppides üle 300 inimese – nende koosseisu kuulusid partei linna- ja maakonnakomiteede esimehed ja nende asetäitjad, linnade ja maakondade komsomolijuhid, siseasjade ja julgeoleku rahvakomissariaatide kohalikud töötajad, jt (Liivik jt, 2005, lk 87).

Kommunistliku partei roll maaelu sovetiseerimisel oli esialgu tagasihoidlik. 1944. ja 1945. aastal oli EK(b)P parteiaparaadi arvukus ja mõju maal väike. Igasse valda ei jagunud kommuniste. Algselt olid vaid linnad täielikult uue võimu käes (Frei, 2007, lk 8). 1947. aasta juulis jõuti lõplikult selleni, et kogu Eestis olid valdade partorgikohad täidetud vaid parteilastega (Ruusmann, 1967, lk 30).

Kaadripuudus tähendas olukorda, kus EKP KK kaadriosakond pidi aktiivselt tegelema Venemaal elavate eestlastest kommunistide toomisega Eestisse. Inimese enda soovist ei

piisanud, kuna parteitöötajate puudus oli märgatav ka NSV Liidu sisemistes piirkondades. Kohalikud partei- ja nõukogude asutused lubasid eestlasi ära tihti alles pärast ÜK(b)P KK kaadriosakonna sekkumist. Inimesi, kes olid pärit NSV Liidu tagalast, usaldasid võimud rohkem. Funktsionääride puuduse korvamiseks korraldati Eestis lühiajalisi parteikursusi ja marksismi-leninismi õhtuülikoole (Frei, 2007, lk 7).

Nõukogude võimu tegelikuks keskuseks valdades kujunesid valdade täitevkomiteed, mis vastutasid kõigi oluliste muudatuste ja tegevuste läbiviimise eest. Täitevkomiteede koosseisud olid enam-vähem komplekteeritud 1945. aasta alguseks. Okupatsiooni alguses jäi võimuorganite loomine mitmes piirkonnas pooleli. Tööraha saadikute nõukogusid (TSN) valiti alles 1948. aasta jaanuaris, kuna enne seda ei tundnud Nõukogude võim end maal kindlalt. Partei ja administratiivaparaat polnud piisavalt tugevad, et suruda nõukogudesse üksnes ustavaid isikuid. Nõukogude võim pidas võimalikuks, et rahvas valib nõukogudesse ärksamaid ja julgemaid isikuid, kes on valmis võitlema tõe ja õigluse eest. Siiski, 1948. aastal jäi osalusmäär nõukogude valimised mõnes piirkonnas väga madalaks. Täitevkomiteede esimehed vahetusid valdades tihti ning valdade parteiorganite puhul oli olukord sarnane. 1947. aastal suudeti seda probleemi mõnevõrra kontrollida (Frei, 2007, lk 8–9). Samas tuli silmitsi seista ka vastupanuliikumisega – metsavendadega, peamiselt metsades ja rabades varjunud relvastatud vastupanuvõitlejatega, kes tegutsesid eriti teise Nõukogude Liidu okupatsiooni ajal, võideldes Eesti iseseisvuse taastamise eest (Laar, 1993). Esimese kahe Nõukogude võimu aasta jooksul tapsid metsavennad mitmel pool täitevkomitee esimehi (Frei, 2007, lk 8).

Külanõukogude loomise eesmärk oli tuua Nõukogude võim maainimestele lähemale ja tugevdada kontrolli külaelanike üle. Kuigi neid loodi suur hulk, ei suutnud nad algselt oma ülesandeid täita ning jäid sageli kohalike elanike silmis võõrasteks. Valdade täitevkomiteed jäid jätkuvalt olulisteks administratiivasutusteks, mille ülesanne oli elanikkonna üle arvestuse pidamine ja riiklike normide täitmise jälgimine. 1946. aasta teisel poolel laiendati valdade täitevkomiteede koosseise, kuid nende töö oli tihti ebapiisav ja kontrollimatu. Ametnike hulgas oli palju alkoholismi, mis võis olla tingitud hirmuõhkkonnast ja madalast haridustasemest (Frei, lk 10).

Kokkuvõttes võib öelda, et Nõukogude võimu teostamine valdades oli keeruline ning täitevkomiteede töö oli tihti ebapiisav ja probleemne ning ametnike hulgas oli probleemiks madal haridustase ja korruptsioon.

1.2. Kollektiviseerimine

Kollektiviseerimine oli osa Nõukogude Liidu sovetiseerimise poliitikast, mille eesmärk oli muuta põllumajanduslik tootmine kollektiivseks ja riiklikult kontrollituks. See protsess sai Nõukogude Liidus alguse 1928. aastal Stalini võimu ajal ja kestis kuni 1940. aastateni. Kollektiviseerimise

käigus sunniti talunikke loobuma oma eramaadest ning ühinema kollektiivsete põllumajandusüksustega nagu kolhoosid ja sovhoosid. Talupidajad kaotasid oma omandiõigused, nende vara võeti sageli ära ning jaotati ümber vastavalt partei kehtestatud plaanidele (Daniel, 2020).

Kolhoos oli kollektiivne põllumajanduslik üksus, kus talud ja talupidajate põllumajanduslik vara ühendati vastavalt riiklikule plaanimajandusele. Kolhoosid moodustati enamasti sunniviisiliselt ja nende eesmärk oli suurendada põllumajandustoodangut ning tagada toiduainete stabiilne kättesaadavus Nõukogude ühiskonnas. Kolhooside liikmed olid sageli talupidajad, kes pidid oma maad ja vara kolhoosi andma ning töötama ühises kollektiivis vastavalt riiklikele tootmisplaanidele.

Sovhoos oli riigi omandis olev põllumajanduslik ettevõtte, mida juhtisid ametlikult määratud ametnikud. Sovhoosid põhinesid riigi omandil ja kontrollil ning olid tihedalt seotud Nõukogude plaanimajandusega. Sovhoosidele kuulusid suured põllumajanduslikud alad ning sageli oli neil suurem tootmisulatus kui kolhoosidel. Sovhooside töötajad olid sageli palgalised töötajad, mitte talupidajad, ja nende tööd reguleerisid ranged riiklikud juhised ja tootmisplaanid. See tingimus tagas töötajatele kolhoosides töötajatega võrreldes varasemast parema elatustaseme.

Seega võib öelda, et kolhoosid olid rohkem seotud talupidajate omavahelise koostööga ja töötasid vastavalt riiklikule plaanimajandusele, samas kui sovhoosid olid rohkem riigi kontrolli all olevad põllumajanduslikud ettevõtted, kus töötasid palgalised töötajad ning tootmist juhtisid ametnikud.

Kollektiviseerimine tõi kaasa laialdase vastuseisu talupidajate seas, kes olid sunnitud loobuma traditsioonilisest eluviisist ja vabadusest oma maa üle otsustada. Talupoegade vastupanu murdmiseks kasutati repressioone, sealhulgas vangistamist, sunnitööle saatmist ja isegi hukkamist. Kollektiviseerimise tagajärjel langes põllumajandustoodangu tase ning mitmetes piirkondades üle Nõukogude Liidu oli toidupuudus ja näljahäda. Talupidajad olid sunnitud töötama ebainimlikes tingimustes ning neil puudusid stiimulid tootlikkuse tõstmiseks, kuna sageli võttis riik nende saagi ära ja jaotas seda vastavalt kommunistlikule ideoloogiale laiali.

Nõukogude Liidus toimus kolhooside loomine 1929.–1933. aastatel sundkollektiviseerimise tulemusel, kuigi ametlikult oli kolhoosi minek vabatahtlik. Selle protsessi käigus hukkus nälja ja repressioonide tagajärjel umbes 6 miljonit inimest ning kümneid miljoneid inimesi küüditati (Daniel, 2020). Kolhooside loomine toimus esialgu enamasti ühe või kahe küla territooriumidel. Robert Conquest toob esile, kuidas kollektiviseerimispoliitika viis põllumajandustoodangu kokkuvarisemiseni ning näljahädani Ukrainas ja teistes piirkondades (Conquest, 1986). Norman Naimark (2010) käsitleb kollektiviseerimist ühe osana laiemast poliitikast, mis hõlmas terrorit, vägivalda ja repressioone Nõukogude Liidus.

Eestis toimus põllumajanduse kollektiviseerimine valdavalt peale Teist maailmasõda, kuid juba esimese Nõukogude okupatsiooni ajal tehti selleks ettevalmistavaid samme. 1940.–1941. aastal toimunud esimene maareform Eestis oli oluline samm Nõukogude võimu teostamiseks ja põllumajanduse ümberkorraldamiseks. See reform riigistas kogu eraomanduses oleva maa ning kehtestas piirangu, et ühel talul ei tohi olla rohkem kui 30 hektarit maad. Suur hulk suurtaludelt võõrandatud maad omastati uusmaasaajatele ja väiketalunikele. Maareformi eesmärk oli valmistada ette pinnas kollektiviseerimiseks ning meelitada vaesem osa maapiirkonna elanikkonnast Nõukogude võimu poolele. Kokku võeti riiklikku maafondi umbes üks neljandik kogu põllumajanduslikust maast, peamiselt suurtest taludest. Uued maasaajad said suhteliselt vähe maad ning enamasti puudusid neil vahendid enda majandushoonete rajamiseks. Riigi investeeringud uute majapidamiste toetamiseks olid minimaalsed võrreldes vajadusega. (Frei, 2007, lk 11)

1940.–1941. aastatel loodi ka esimesed 109 sovhoosi, 25 masina-traktorijaama (MTJ) ja 238 hobu-masinariistade laenutuspunkti (HMLP). Need ettevõtted pidid teenindama peagi loodavaid kolhoose ning olid suunatud eelkõige kehvas majanduslikus olukorras olevale talurahvale. Sovhoosid, HMLP-d ja MTJ-d olid esimesed sammud Eesti maaelu ümberkorraldamise suunas Nõukogude Liidu kollektiviseerimise eeskujul (Frei, 2007, lk 12–13).

Nõukogude võimu majanduslik mõju Eesti maapiirkondades avaldus kiiresti. Talurahvast sunniti madala tasu eest metsa langetama ning põllumajandussaadustele kehtestati sunduslikud müüginormid, mis olid allpool turuhindu. Need muudatused mõjutasid oluliselt Eesti põllumajanduse majanduslikku kandevoimet juba enne 1941.–1944. aastate sõjategevust. (Frei, 2007, lk 13)

Sõjajärgne maareform Eestis toimus kiirkorras ja kampaaniavormis, mis viitab sellele, et protsess oli pigem sunnitud ja poliitiliselt motiveeritud. Näiteks registreeriti isegi 1944. aasta Ülemnõukogu repressiivse maaseadusega vastuolus olevaid maade ja põllutööriistade võõrandamisi. Maareformi käigus esines palju ebaõiglust ja seadustega vastuolusid, näiteks Äksi vallas avastati üle 130 vea, mida maade jaotamisel tehti. (Frei, 2007, lk 13)

Samuti esines juhtumeid, kus seadusi ei kohaldatud täie rangusega, eriti kui taluomanikel olid lähedased suhted kohalike võimukandjatega. Näiteks oli Kursi vallas juhtumeid, kus taluomanikel õnnestus säilitada suuremad maatükid, hoolimata seadusega ettenähtud piirangutest. Sellised juhtumid näitavad, kuidas isiklikud sidemed võisid mõjutada maareformi läbiviimist (Frei, 2007, lk 14). Maareformi kulgu mõjutas ka üldine poliitiline olukord ning suhtumine uude võimustruktuuri. Näiteks Jaan Roosi päevaraamatust võime lugeda, et rahva julgus ja kindlus oli suurem kui varem ning suhtumine uude võimu oli pigem eemalolev ja kriitiline (Roos, 2001, viidatud Frei, 2007, lk 18 kaudu).

Kokkuvõttes oli sõjajärgne maareform Eestis repressiivse iseloomuga ja suunatud Saksa okupatsiooni ajal võimudega koostööd teinud isikute vastu. See tekitas palju ebakindlust ja ebaõiglust ning sillutas teed hilisemale kollektiviseerimisele ja küüditamisele.

Esimene kolhoos Eestis loodi Saaremaal Valjala valla Sakla külas, kus 16. augustil 1947. aastal toimus kolhoosi initsiatiivgrupi koosolek (Frei, 2007, lk 21). Saksa okupatsiooni ajal jäi sovetiseerimise protsess kolmeks aastaks katki. Sundkollektiviseerimine läks uue hooga käima pärast Teist maailmasõda, kui hakati ettevalmistusi tegema talumajapidamiste ühendamiseks põllumajanduslikeks suurettevõteteks. Esimesed kolhoosid kavatseti asutada aastatel 1948–1949, kuid tegelik sundkollektiviseerimine algas juba 1947. aastal, pärast Üleliidulise Kommunistliku Partei Keskkomitee Poliitbüroo 21. mai otsust „Kolhooside moodustamisest Leedu, Läti ja Eesti NSV-s“. 30. augustil 1947 kehtestati talumajapidamistele väga kõrged maksud. Samal aastal asutati Eestis viis kolhoosi, esimene neist Saaremaal Valjala vallas 6. septembril 1947 Eesti Kommunistliku Partei Saaremaa Komitee organisatsioonilise osakonna juhataja Herman Kuninga juhtimisel. Eestis ei kulgenud kollektiviseerimine esialgu oodatud kiirusega, kuna rahva hulgas levisid lood kolhoosikorra viletsusest. Massiline kollektiviseerimine toimus alles pärast 1949. aasta märtsiküüditamist aastatel 1949–1952. 1949. aasta märtsikuuks oli vaid 8% kõigist Eesti taludest liitunud kolhoosidega. Protsessi kiirendamiseks kasutati terrorit ning 1949. aasta küüditamislaine suurendas oluliselt kolhoosidega liitujate arvu. (Frei, 2007, lk 22–23)

Võimude terrorikampaania oli väga efektiivne: lühikese ajaga liitus kolhoosidega suur osa taludest. 1949. aasta 20. aprilliks oli 64% kõikidest taludest ühinenud 2753 kolhoosiks. 1949. aasta oktoobriks oli kolhoose 3003 ning nendega oli liitunud 78% taludest. 1951. aasta aprillis kuulus kolhoosidesse juba 92% üksikmajapidamistest ning kollektiviseerimine oli valdavalt lõpule viidud (Remmelg, 2020).

1950. aastal hakati kolhoose Eestis ühendama, kuna mõned neist olid liiga väikesed, et tagada kolhoosnikele piisavat heaolu. Seejärel jätkus kolhooside ühendamine ja majanduslikult nõrgemate kolhooside liitmine sovhoosidega. 1955. aastast alates võeti kolhooside sovhoosidega ühinemine või sovhoosideks muutmine üldiseks riiklikuks eesmärgiks (Rahitamm, 2023).

1.3. Võitlus kulakutega

Maaühiskonna kollektiviseerimisega kaasnes võitlus kulakutega. Termin *kulak* hakkas kiiresti levima 1920. aastate alguses NSVL-is, kui talupojad jagati kolme rühma: *bedniaki* (vaesed talupojad), *serednjiaki* (keskmised talupojad) ja *kulaki* (rikkad talupojad) (Jõks, 2018, lk 3). Kulakud olid talupoegade seas majanduslikult edukamad ja neid hakati tihti süüdistama vasturevolutsioonilistes tegevustes ning klassivaenulikus käitumises (Halfin, 2011, lk 69).

Kulaklike majapidamiste mõiste oli defineeritud Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1947. aasta määrusega „Talumajapidamiste maksustamise kohta Eesti NSVs“. Selle määruse kohaselt loeti kulaklikeks majapidamisteks need, mis Saksa okupatsiooni ajal või ka pärast seda vastasid järgmistele kriteeriumitele (Lõhmus, 2008):

1. majapidamised, mis kasutasid pidevalt palgatöölisi või rakendasid süstemaatiliselt palgatöölise tööjõudu põllumajanduses või töönduses, välja arvatud ühe abitöölise palkamine sepatööstuses ning lookade ja rataste valmistamisel;
2. majapidamised, mis kasutasid süstemaatiliselt teiste talupoegade tööd neile võlaorjuslikel tingimustel antud loomade, seemnete, produktide või põllumajanduslike masinate eest tööga tasumise näol või said süstemaatiliselt raha- või naturaaltasu põllumajanduslike masinate kasutamisest teistes majapidamistes;
3. majapidamised, mis said süstemaatilist tulu jahuveskitest, villakraasimise ja -ketramise veskitest, saeveskitest ja teistest ettevõtetest või nende rendile andmisest;
4. majapidamised, mis said tulu maa varjatud rentimisest võlaorjuslikel tingimustel;
5. majapidamised, mis tegelesid kauplemise, liigkasuvõtmise või ülesostuga edasimüümise eesmärgil.

Nendele kriteeriumitele vastavate kulaklike majapidamiste nimekirjad koostati igal aastal valdade täitevkomiteedes. Peaaegu iga talupidaja võis saada kulakuks, sest mõiste oli nõnda laialt tõlgendatav. Paljud talupidajad olid pidanud teenijaid, tegelesid kaubitsemisega või laenasid oma põllumajandustehnikat teistele talunikele – kõik need tegevused võisid viia kulakuks kuulutamiseni (Lõhmus, 2008).

Valla täitevkomitees koostati iga talu kohta üksikasjalik iseloomustus, mis saadeti koos valla kulakute nimekirjaga maakonna täitevkomiteele. Algseid kulakute nimekirju korrigeeriti aja möödudes olulisel määral. Mõnes maakonnas vähenes kulaklike talude arv, samas kui teistes kästi valdade täitevkomiteedel kulakute arvu suurendada (Lõhmus, 2008).

Kulakute vastu rakendatavad meetmed olid osa kommunistliku režiimi püüdlustest kollektiviseerida põllumajandust ning likvideerida erakätes olevad talud. Need meetmed hõlmasid mitmeid poliitilisi ja majanduslikke survevahendeid ning vahel ka füüsilist sundi. Samuti levitas kommunistlik režiim propagandat, et veenda talupidajaid ühinema kolhoosidega, väites, et see viiks parema ja õiglasema ühiskonna loomiseni ning toob kaasa suurema saagi.

Talupidajatele avaldati ka majanduslikku survet, näiteks kõrgemate maksude ja muude kulude kehtestamise kaudu. Lisaks võidi neile piirata juurdepääsu turule või ressurssidele, mis olid

vajalikud nende talude pidamiseks. Kulakuid ähvardati sageli vanglaga või nende vara konfiskeerimisega, kui nad keeldusid kolhoosidega liitumast. Kommunistlik režiim võttis kasutusele jõulised meetmed, sealhulgas vahistamised, sundkollektiviseerimised, vara äravõtmised ja küüditamised. Mõnel juhul kasutati füüsilist vägivalda ja sunniti vägisi talupidajaid kollektiviseerimisega nõustuma (Roos, 2001, viidatud Frei, 2007, lk 18 kaudu).

1.4. Kulakute küüditamine

Üks Eesti lähiajaloo kõige traagilisemaid sündmusi oli märtsiküüditamine, tuntud ka kui Operatsioon Priboi (eesti keeles *murdlane*), 1949. aastal. See oli massiline repressioonilaine, mille käigus küüditati Siberisse üle 20 000 Eesti elaniku. Balti riikidest küüditati kokku üle 95 000 elaniku, peamiselt talupidajaid ja nende perekondi, keda süüdistati Nõukogude võimu vastu töötamises või vaenulikkuses (Saueauk, 2015, lk 288). Operatsioon toimus 1949. aasta 25. märtsist kuni 28. märtsini (Rahi-Tamm, 2023, lk 151).

Küüditamise eesmärk oli allutada elanikkond Nõukogude võimule ja likvideerida võimalikud vastupanijad ning nn rahvavaenlased. Märtsiküüditamise operatsiooni kavandamist alustati 1948. aastal Moskvast. See oli osa laiemast poliitikast, mille eesmärk oli põllumajanduse sovetiseerimine ja metsavendade mahasurumine (Rahi-Tamm, 2012, lk 126).

Nõukogude võimud seisid silmitsi jätkuva vastuhakuga oma võimu kehtestamisele, mis väljendus relvastatud vastupanuna ja igapäevastes vastuhakuaktidena. Elanikkonda püüti küüditamiste kaudu hirmutada ja represseerida, et sundida neid aktiivsemale koostööle Nõukogude režiimiga. Küüditamise eesmärk oli Nõukogude võimu kindlustamine ja vastupanu murdmine. Nõukogude Liit jõudis järeldusele, et senise talusüsteemi hävitamine võib viia kodanlike natsionalistide ja nende relvastatud bandede toetuse vähenemiseni (Rahi-Tamm, 2012, lk 126).

18. jaanuaril 1949 kutsuti Moskvasse Stalini juurde kõigi kolme Balti liiduvabariigi parteijuhid. EK(b)P KK 1. sekretäri Nikolai Karotamme ülestähenduste kohaselt lõpetas Stalin vestluse sedasi: „Saadame nad (kulakud) välja. Kuid seda on vaja teha kiiresti, et see asi (küla) mitte kaua aega ei närveeriks.“ Istung lõppes Stalini korraldusega NSVL Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjale Lavrenti Beriale alustada operatsiooni ettevalmistustöödega (Rahi-Tamm, 2012, lk 127).

Küüditamise alusdokument, NSVL-i Ministrite Nõukogu otsus 390-139ss, mis võeti vastu 29. jaanuaril 1948. aastal, kehtestas normid, kui palju peresid ning isikuid igast liiduvabariigist tuleks välja saata. Eesti NSV-st oli plaanis välja saata 7500 perekonda, mis teeb kokku 22 500 inimest. Lätist oli plaanis välja saata 13 000 perekonda, kokku 39 000 inimest, ning Leedust

8500 perekonda, kokku 25 500 inimest. Kokku kuulus määruse kohaselt Balti vabariikidest ümberasustamisele 29 000 perekonda ja 87 000 inimest (Rahi-Tamm, 2012, lk 127).

N. Karotamm ja ENSV Ministrite Nõukogu esimees Arnold Veimer otsustasid, kuidas see arv Eestis konkreetsete isikukategooriate järgi jagunema pidi. Lepiti kokku, et välja saadetakse kulakud ja nende perekonnad, illegaalselt elavad, relvastatud kokkupõrgete ajal tapetute ja süüdimõistetute bandiitide ja natsionalistide perekonnad, legaliseeritud nn bandiidid (kes jätkavad vastupanutegevustega) ja nende pered ning bandiitide abistajate perekonnad. Inimesed määrati eriasumisele Jakuutia ANSV-sse, Krasnojarski ja Habarovski kraisse, Omski, Tomski, Novosibirski ja Irkutski oblastitesse. Operatsiooni toimumise tähtjaks määrati esialgu 20.–25. märts, operatsiooni ettevalmistuseks jäi aega ligikaudu kaks kuud (Rahi-Tamm, 2012, lk 127–128).

29. jaanuaril 1949 vastu võetud määrusele järgnes 12. märtsil 1949. aastal NSV Liidu siseministri käskkiri nr 00225, mis käsitles kulakute, nende perede, bandiitide perede ja natsionalistide väljasaatmist Baltikumist. Lisaks anti 14. märtsil 1949 välja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr 014 „Kulakute ja nende perede väljasaatmise kohta Eesti NSV-st“ ning 22. märtsil 1949 määrus nr 015 „Kulakute perede väljasaatmise kohta Eesti NSV-st“. Samuti ilmus 23. märtsil 1949 Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr 016 „Konfiskeeritud kulakute majapidamiste realiseerimise ja kolhoosidele üleandmise korrast Eesti NSV-s“ (Rahi-Tamm, 2012, lk 127–128).

Operatsiooni ettevalmistamise käigus oli esmane ülesanne väljasaadetavate perekondade kindlakstegemine ning vastavate dokumentide koostamine üle kogu Eesti. Iga väljasaatmise aluseks olev dokumentatsioon vormistati arvestustoimikutena, mille koostas Eesti NSV Riikliku Julgeoleku Ministeerium (RJM). See hõlmas nn natsionalistide, bandiitide ja kulakute majapidamiste väljaselgitamist ning tuvastamist, milleks kasutati erinevaid allikaid ja tõendusmaterjale (Rahi-Tamm, 2012, lk 130).

NSV Liidu määruse kohaselt pidi RJM-i läbiviidavate küüditamiste puhul olema olemas dokumentaalsed tõendid väljasaadetavate perekondade kohta. Need tõendid võisid hõlmata mitmeid ametlikke dokumente, sealhulgas arreteerimismääruseid, kohtuotsuseid ja muid ametlikke dokumente. Arreteerimismäärused võisid pärineda erinevatest allikatest, näiteks kohalikelt võimudelt või julgeolekuorganitelt, ning need pidid tõestama väljasaadetavate isikute süüd kulakluses või muudes poliitilistes süüdistustes (Rahi-Tamm, 2012, lk 130).

Küüditamiste puhul võidi kasutada ka agentuurteateid ja muud kompromiteerivat materjali, mis võisid anda lisainfot väljasaadetavate perekondade kohta. RJM-i regionaalosakonnad olid vastutavad tuvastuste tegemise eest, koostades vastavaid arvestustoimikuid ja tehes kindlaks perede koosseisu ning elukoha (Rahi-Tamm, 2012, lk 131).

Oluline oli välja selgitada igasse majapidamisse kuuluvad pereliikmed ning nende elukoht, ning seejärel kontrollida, kas on olemas küüditamist välistavaid asjaolusid. Näiteks võisid sellisteks asjaoludeks olla töövõimetus või erilised teened Nõukogude riigi silmis. Kogu selle protsessi dokumenteerimiseks ja jälgimiseks kasutati RJM-i asjaajamises koondnime *tuvastused*. See oli üldine mõiste, mis hõlmas kõiki neid tegevusi ja protseduure, mis olid seotud väljasaadetavate isikute tuvastamise ja küüditamisega (Liivik ja Tammela, 2009, lk 47).

Kokkuvõtvalt oli operatsiooni edu seisukohalt kriitilise tähtsusega väljasaadetavate perede täpne kindlaksmääramine ning nende elukoha väljaselgitamine, et operatiivgrupid saaksid kiiresti ja tõhusalt tegutseda. Väljasaadetavate kinnipidamine ja transportimine ning ešelonide koostamine ja sihtkohtadesse saatmine oli hoolikalt planeeritud. Tegevust juhtisid erinevad ametiasutused, nagu NSV Liidu julgeolekuministeerium, Eesti NSV Riiklik Julgeoleku Ministeerium ja Eesti NSV Siseministeerium. Ešelonitöölased ja siseministeeriumi konvoiväed saabusid peamiselt väljastpoolt Eesti NSV-d. Eesti ajaloolase Tõnu Tannbergi andmetel oli Eesti NSV-s küüditamisoperatsiooni kaasatud 2198 operatiivtöötajat, 5953 sõjaväelast, 3665 hävituspataljonlast ja 8438 parteiaktivisti – kokku 20 254 inimest (Lõhmus, 2009).

Saladuskatet hoiti lõpuni, raadiojaamad saadeti vallakeskustesse ja koondamispunktidesse alles mõni tund enne operatsiooni algust, samuti talitati nõnda ka väljasaatmisele kuuluvate inimeste nimekirjadega. 25. märtsi varahommikul liikusid ešelonikomandod neile määratud tööpostidele. Nendega liitusid pealelaadimispunktide ja ešelonitöölased ning operatiivgruppide töö võis alata. Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi rahvakomissari ja Eesti NSV siseministri Aleksander Resevi 12. aprilli ettekande kohaselt hakkasid Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi operatiivgrupid väljasaadetavaid perekondi kinni võtma 25. märtsil kell kuus varahommikul, Tallinnas juba kell neli (Rahi-Tamm, 2012, lk 136).

Vagunite laadimisel järgiti normi, kus neljateljelistesse vagunitesse paigutati 48–50 inimest ja kahateljelistesse 24–25 inimest. Kui plaan ei täitunud, siis keskmiselt mahutati 40–44 inimest neljateljelistesse ja 20–22 inimest kahateljelistesse vagunitesse. Kogu Eestis jäi tühjaks 112 vagunit. Enne teeale asumist määrati vagunivanemad vene ja eesti keelt kõnelevate väljasaadetavate hulgast, kes pidid koostama nn vaguninimekirjad (Õispuu, 2003, lk 74).

Andmed ešelonidesse paigutatud isikute arvu kohta on vastukäivad. Üks allikas teatab 20 498 inimesest, teine aga hoopis 20 702, 20 723 või 20 713 inimesest, sõltuvalt allikast ja aruandlusest. Operatsiooni läbiviimises kogu Baltikumis osales üle 76 000 inimese (Õispuu, 2003, lk 74).

Märtsiküüditamise käigus viis Nõukogude Liidu võim ära peamiselt inimesi, keda nad pidasid poliitilisteks vaenlasteks või potentsiaalseteks vastupanijateks, sealhulgas:

1. poliitilised aktivistid ja nende perekonnad;

2. sõjaväelased, endised sõjaväelased ja nende perekonnad;
3. intellektuaalid, kirjanikud, kunstnikud ja teadlased, kelle poliitilised vaated ei sobinud Nõukogude režiimile;
4. ettevõtjad, talupidajad ja nende perekonnad, keda süüdistati kulakluses või vasturevolutsioonilises tegevuses.

Need inimesed võisid olla erineva taustaga, kuid neid ühendasid kahtlustused või süüdistused, mis seostusid Nõukogude režiimi vastu võetud seisukoha või tegevusega. Sõit Siberisse võttis enamasti aega nädalaid, sõltuvalt transpordivahendist, marsruudist ja muudest teguritest. Märtsiküüditamise käigus viidi inimesi tavaliselt Siberi piirkondadesse, sealhulgas kaugesse Ida-Siberisse ja Kesk-Aasiasse. Konkreetseid sihtkohad võisid varieeruda sõltuvalt operatsiooni piirkonnast ja plaanidest. Näiteks võidi inimesi viia Omski, Novosibirski, Krasnojarski või Tomski oblastitesse Venemaal. Olud, milles küüditatud inimesed elasid, olid sageli äärmiselt rasked. Enamasti paigutati nad spetsiaalsetesse sunnitöölaagritesse, kus neid sunniti rasket füüsilist tööd tegema. See võis hõlmata metsatöid, kaevandamist, ehitustöid või põllumajandustöid, sageli väga ebasoodsates ilmastikutingimustes ja väheses varustuses.

Küüditatud inimesed olid sunnitud elama väga piiratud tingimustes, tihti ebapiisava varustuse ja toiduga, ning neil ei olnud vabadust liikuda või oma elutingimusi ise valida. Neid koheldi halvasti ning nad olid sunnitud elama karmides ja alandavates tingimustes, mida võib pidada inimsusevastaseks. Selline sunnitöö ja vabadusekaotus moodustasid Nõukogude Liidu poliitilise repressiooni ühe kõige karmima ja julmema vormi ning on selge näide inimõiguste rikkumisest ja inimsusevastasest tegevusest.

Võib väita, et asumisele saadetud inimeste suremus oli märkimisväärne, eriti pärast sõda, kuid mitte tingimata astronoomiline (Strods ja Kott, 2002, lk 29). Kindlasti viidi nad rasketesse ja võõrkeelsetesse elutingimustesse, mis põhjustas tuhandete inimeste hukkamise. Näiteks on teada, et ainuüksi eestlaste hulgas suri asumisel umbes 3000 märtsiküüditatut (Saueauk, 2019, lk 80–97).

Asumiselt vabanemine toimus järk-järgult pärast Stalini surma 1953. aastal. Esimesed märkimisväärsed otsused vabastamise osas tehti 1954. aastal. Siberist vabanemise piirangud hakkasid tasapisi leevenema alates 1956. aastast, kuid vabastamine ei toimunud automaatselt – esmalt tuli esitada vabastamispalve. Vabastamisotsused tegid Eesti NSV ametlikult vastutavad organid, kuid protsess venis tihti bürokraatia tõttu. Viimased vabastamisotsused tehti 1965. aastal. Asumiselt vabastatud isikutele kehtisid teatud piirangud, näiteks elamise korraldused ja tagasipöördumise keelud. Vabastamisega kaasnes sageli ka vara konfiskeerimine ning paljudel küüditatutel tekkis probleeme elamispinna leidmisega (Rahitamm, 2012, lk 150).

1.5. Kulakustaatuse vaidlustamine

Vastavalt Eesti NSV Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30. augusti 1947. aasta määrusele nr 654 võis talupidaja, kes oli tunnistatud kulakuks, vaidlustada valla täitevkomitee otsuse maakonna täitevkomitees. Selleks oli aega üks kuu aega alates teate, mis teavitas talupidajat kõrgendatud põllumajandusmaksust, saamise päevast. Maakonna täitevkomiteed pidid langetama otsuse talupidaja kaebuse kohta kahe nädala jooksul alates kaebuse saamise päevast. Kui maakonna täitevkomitee otsus kinnitas valla täitevkomitee otsust, võis kulakuks tunnistatud talunik esitada kaebuse Eesti NSV Ministrite Nõukogule. Selleks oli aega üks kuu. Vastavalt määrusele oli Eesti NSV Ministrite Nõukogu otsus lõplik (Frei, 2007, lk 34).

Enne küüditamisi oli peamine põhjus, miks inimesed soovisid vabaneda kulakustaatusest, majanduslik surve. Raske maksukoorem, mis talule peale pandi, ähvardas talupidaja pankrotti viia. Kulakute (ja teiste talupidajate, kuid aeglasemas tempos) maksukoormus hakkas järsult kasvama alates 1947. aastast. Näiteks Tartu maakonnas oli 1947. aastal 785 kulaklikku talu, millelt nõuti põllumajandusmaksu ühe talu kohta keskmiselt 9537 rubla. 1948. aastaks oli kulaklike talude arv langenud 445-ni, kuid üks talu pidi maksma juba keskmiselt 19 676 rubla (Frei, 2007, lk 34).

Anu-Mai Kõll on analüüsinud nn kulakute saadetud kirju võimudele (Kõll, 2012). Tema teos „The Village and the Class War: Anti-Kulak Campaign in Estonia 1944–49“ selgitab, kuidas kulakuks tegemine kohalikul tasandil käis ja kuidas talupidajad seda tiitlit vaidlustasid. Arhiivimaterjalidele tuginedes näitab ta, et mõned kulakuks tehtud talupidajad kirjutasid kirju maakonna täitevkomiteele, Eesti Ministrite Nõukogule ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile. Kõll näitab, et hoolimata süsteemi totalitaarsusest iseloomustas kulakuks tunnistamise protsessi ENSV-s teatav legalism – püüd tagada otsuse vastavus seadusega määratud kriteeriumitele, vähemalt paberil (Kõll, 2012, lk 117). Kõlli uurimus näitab ka, et lisaks ametlikele kulaklikkuse kriteeriumitele lähtuti otsuste tegemisel kolmest varjatud kriteeriumist: talupere jõukus, eriti maaomandi suurus; poliitilised vaated ja sidemed sakslastega Saksa okupatsiooni ajal. Kõll näitab, et kulakustaatuse vaidlustamisel ei vaielnud talupidajad Nõukogude võimu määratud kriteeriumite pädevuse üle, vaid püüdsid kõikvõimalikel viisidel näidata, et nende perel pole kulaklike tunnuseid.

Simo Jõksi 2018. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöö keskendub kirjavahetusele võimudega Eestist 1949. aastal kulaklikel põhjustel väljasaadetute näitel. Bakalaureusetöös analüüsitakse Eestist 1949. aastal väljasaadetute ja nende lähedaste kirju Eesti NSV võimudele aastatel 1949–1959. Kirjades taotleti vabastamist, elamisloa saamist või rehabiliteerimist. Uurimise käigus selgus, et argumentatsioon muutus ajas ning edu saavutamisel oli oluline õige eneseesitlus ja toetuskirjade arv. Samuti oli oluline endise

elukoha täitevkomitee seisukoht. Kirjade retoorikas ja sisus kujunesid välja tüüpargumendid, kuid ülevoolava retoorika ja valede faktidega kirjade edu oli piiratud. Töö rõhutab vajadust sügavamalt uurida kodanike ja võimude vahelist kirjavahetust stalinistlikus Eestis.

Lauri Frei 2007. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöö „Klassivaenlaste tekitamine Eesti külas 1944–1950 Äksi valla näitel“ käsitleb muu hulgas samuti kulakustaatuse vaidlustamist. Frei toob oma töös välja kindlad seadused Nõukogude Liidu kollektiviseerimispoliitikas, mis kulakustaatuse vaidlustamist puudutasid. Kulakute eneseesitlused keskendusid tihti kulakuks tunnistatu eluloo üksikasjalikule esiletoomisele, rõhutades sündmusi ja asjaolusid, mis näitaksid tema lojaalsust Nõukogude võimule. Pärast küüditamist kasutati vaidlustamiseks palvekirju, mida võisid kirjutada küüditatud ise või nende omaksed. Pärast Stalini surma hakati vaidlustamisega agaramalt tegelema, kuna võimalus koju naasta oli suurem.

Olemasoleva kirjanduse põhjal teame võrdlemisi vähe vaidlustamise protsessi juriidilisest poolest ja vaidlustes kasutatud argumentidest. Töö järgmine, empiiriline osa, käsitleb kulakustaatuse vaidlustamist Läänemaal asunud Kullamaa valla Soosalu küla Kangru talupere näitel.

2. JUHTUMIANALÜÜS

Töö empiiriline osa uurib kulakustaatus vaidlustamist ühe kulakuks kuulutatud ja Siberisse küüditatud Läänemaa talupere näitel. Lindalite pere Kangru talus Soosalu külas Kullamaa vallas kuulutati kulakuteks 1947. aastal. 1949. aasta 25. märtsil küüditati 60-aastane pereema Rosalie Lindal koos oma noorima poja Jüriga Novosibirski oblastisse Kotškovski rajooni Kotški külla, kuhu nad jäid kaheksaks aastaks kuni Eestisse naasmiseni 1957. aastal.

See peatükk selgitab ja põhjendab juhtumi valikut, annab ülevaate, milliseid andmeid ja meetodeid ma juhtumi analüüsimiseks kasutasin ning kirjeldab Kangru talu ja Lindalite perekonda. Annan ülevaate Lindalite katsetest kulakustaatus vaidlustada, eristades kolme perioodi: enne küüditamist (1947–1949), küüditamine ja esimesed aastad asumisel (1949–1952) ning alates Stalini surmast kuni kodumaale naasmiseni (1953–1958). Peatüki viimane osa asetab juhtumianalüüsi tulemused konteksti ning annab vastused uurimisküsimustele.

2.1. Juhtumi valik ja põhjendus

Minu töö käsitleb kulakustaatus vaidlustamist ühe Läänemaa talupere näitel. Kangru talu asus Läänemaal Kullamaa vallas Soosalu külas (praegune Märjamaa vald Raplamaal). Kangru oli keskmisest suurem ja jõukam talu, millel oli enne Nõukogude maareformi maad 44,3 hektarit (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). 1940ndatel aastatel elasid talus Rosalie (1889–1966) ja Jüri Lindal (1879–1948), kellel oli kuus last. Talu kuulutati kulaklikuks majapidamiseks 1947. aasta septembrikuus (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Sama aasta novembris rahuldab Kullamaa valla täitevkomitee Jüri Lindali avalduse ja kustutas Kangru talu kulaklike majapidamiste nimekirjast „kulaklike tunnuste puudumisel“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). 1948. aasta jooksul toimus küsimuse uurimine ja menetlemine Kullamaa valla täitevkomitee, Läänemaa Täitevkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse ja Ministrite Nõukogu tasandil. 12. märtsil 1949. aastal tunnistati Kangru talu uuesti kulaklikuks majapidamiseks. Märtsiküüditamise käigus küüditati Rosalie Lindal koos oma noorima poja, 19-aastase Jüri Hedmund Lindaliga Siberisse Novosibirski oblastisse Kotškovski rajooni. Kuigi poeg ei olnud küüditatavate nimekirjas, saadeti ta välja oma 1948. aastal surnud samanimelise isa asemel. Ema ja poeg jäid Siberisse kaheksaks aastaks ning naasid kodumaale 1957. aastal (Lööke, 2024).

Juhtumianalüüsiks olen valinud Kangru talu ja Lindalite pere kahel omavahel seotud põhjusel. Esiteks on Lindalite kulakuks tunnistamise ja väljasaatmise kohta Rahvusarhiivis olemas põhjalikud materjalid (vt peatükk 2.2), sh kirjad ja pöördumised, milles Lindalid püüavad neile omistatud kulakustaatus vaidlustada, ning võimude vastused neile pöördumistele. Teiseks on

tegemist minu sugulastega (Rosalie on minu emapoolne vanavanavanaema) ja seetõttu oli mul võimalik saada juurdepääs kõnealustele materjalidele Rahvusarhiivis. Kuna tegu on sugulastega, oli mul võimalik koguda täiendavat informatsiooni sugulaste, sealhulgas Jüri Lindali Siberis sündinud tütre käest.

Kuna kulakuks kuulutatud talupidajate katseid neile omistatud staatust vaidlustada on siiski võrdlemisi vähe uuritud, on mul raske hinnata, kui tüüpiline või mittetüüpiline on minu uuritav juhtum. Lindalite loos näen mitmeid sarnasusi Anu-Mai Kõlli (2012) uurimuses kirjeldatud Viljandimaa talupidajatega, kes kulakustaatus vaidlustamiseks eri võimutasandite poole pöördusid. Võib siiski oletada, et Lindalid olid keskmisest söakamad, sest nad pöördusid mitte ainult valla ja maakonna täitevkomiteede poole, vaid kirjutasid korduvaid pöördumisi ENSV Ministrite Nõukogule ja teistele ENSV võimuorganitele, ja vähemalt ühel korral pöördusid nad ka „otse Moskvasse“, NSVL-i Ülemnõukogu Presiidiumi poole. Samuti on märkimisväärne, et kulakutiitlit püüti vaidlustada kümne aasta jooksul (1947–1957) enne küüditamist, pärast väljasaatmist ning uue hooga peale Stalini surma.

2.2. Allikad ja meetodid

Töö empiiriline osa põhineb peamiselt Rahvusarhiivis leiduvatel dokumentidel, mis pärinevad aastatest 1947–1957. Arhiivimaterjalid on jaotatud nelja toimikusse, mis sisaldavad nii eesti- kui ka venekeelseid dokumente.

1. „Toimik. Lindal Jüri Jaani p. Kullamaa vald Soosalu küla „Kangru“ talu kulaklikuks majapidamiseks tunnistamise kohta.“ Toimik sisaldab Läänemaa Kullamaa Valla TSN Täitevkomitee materjale, sealhulgas Kangru talu majapidamise iseloomustusi, Jüri ja Rosalie Lindali pöördumisi ja mitmesuguseid tunnistusi, samuti kirjavahetust kõrgemate võimutasanditega. Kuigi toimikut alustati 1948. aastal, sisaldab see ka 1947. aastast pärinevaid dokumente. Toimikus on kokku 33 lehekülge ning seda on alustatud 5. märtsil 1948. aastal ja lõpetatud 1956. aasta juunis (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).
2. Личное Дело Но -534 Выселенца. Toimik sisaldab informatsiooni, mis on Jüri Hedmund Lindali kohta kogutud tema Siberis viibimise aja jooksul. See sisaldab iseloomustusi, ankeete, salaagentide kogutud informatsiooni Jüri kohta, agentidele antud ülesannete kirjeldusi ja Jüri pöördumisi ja palvekirju tema, ta ema ja Siberis loodud pere vabastamise asjus. Toimikus on kokku 84 lehekülge ning seda on alustatud 28. aprillil 1949. aastal ja lõpetatud 12. detsembril 1957. aastal (Rahvusarhiiv, ERAF.8SM.1.8500).
3. Личное Дело Но -533 Выселенца. Toimik sisaldab informatsiooni, mis on Rosalie Lindali kohta kogutud tema Siberis viibimise aja jooksul. Toimikus on kokku 26

lehekülge ning seda on alustatud 28. aprillil 1949. aastal ja see on lõpetatud 12. detsembril 1957. aastal (ERAF.8SM.1.8501).

4. Дело Но -58 Линдаль Юрий Мартович / Учетное Дело Но. 56 на семью кулака Линдал Юрия Мартовича. Toimik sisaldab mitmesuguseid dokumente, sealhulgas teistes toimikutes leitavate eestikeelsete dokumentide venekeelseid tõlkeid. Toimikus on kokku 141 lehekülge, seda on alustatud 14. märtsil 1949. aastal ning see on lõpetamata (ERAF.4-K.2.3827).

Analüüsin kirjeldatud toimikutes sisalduvaid arhiivimaterjale eesmärgiga vastata uurimisküsimustele. Materjalidest ülevaate saamiseks koostan sündmuste kronoloogia, mis avaldub töö sisulises osas. Analüüsin, kuidas ja milliste argumentide abil püüdsid Lindalid neile omistatud kulakustaatust vaidlustada ning mis oli selle vaidlustamise mõju ja tulemus. Vaidlustamiskatsete analüüsimisel eristan kolme perioodi: küüditamiseelne periood (1947–märts 1949); küüditamine ja esimesed aastad asumisel (1949–1952) ning periood Stalini surmast kodumaale naasmiseni (1953–1957).

2.3. Katsed kulakustaatust vaidlustada: enne küüditamist (1947–1949)

Esimest korda kanti Kangru talu kulaklike majapidamiste nimekirja Kullamaa valla Täitevkomitee istungil, mis toimus 30. septembril 1947. aastal. Istungi nõukogu liige Künnapas tutvustas Jüri Lindalit ja tema majapidamist järgnevalt: „Kasutab oma majapidamises kahte võõrast tööjõudu. Veevälja, Leida ja oma vennapoega. Maareformist puudutatud talu. Varem majandasid koos väimehega talu, kes omas traktori. Tuleks maksustada kõrgendatud põllumajandusmaksuga kui võõra tööjõu kasutajat“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Istungil tehti järgmine otsus: „Panna kulaklike majapidamiste nimekirja kui võõra tööjõu kasutajat ja esitada teda põllumajandusliku maksualuse tulu kõrgendamisega“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

1947. ja 1948. aastal käidi Kangru talu korduvalt üle vaatamas ning koostati selle kohta mitmesuguseid iseloomustusi, mis sisaldasid informatsiooni perekonna koosseisu, põllumasinate, ettevõtete ja töönduste olemasolu, põllu-, metsa-, heina- ja karjamaa ning puuvilja- ja marjaia pindala, koduloomade ja mesipuude arvu kohta. Samuti toodi välja palgalise tööjõu kasutamist ja „teiste, mitte tööst saadavate tulude olemasolu tundemärke, milliste alusel antud majapidamine kuulub arvestamisele nende majapidamiste hulka, milliseid maksustatakse põllumajandusmaksuga maksustatava tulu kõrgendamisega“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Esimese toimikus sisalduva dateerimata akti kohaselt oli perekonna koosseis järgmine: perekonnapea Jüri Lindal (sündinud 1879), tema naine Rosalie Lindal (sündinud 1889), poeg

Jüri Lindal (sündinud 1930) ja teenija Leida Veevälja (sündinud 1912). Vanema Jüri tegevusalaks on märgitud põllutöö. Aktis on kirjas, et talul oli põllumaad 6 ha, heinamaad 6 ha ning karjamaad 12 ha. Puuvilja- ja marjaaeda ning metsa talul ei olnud. Hobuseid oli kaks (üks tööloom ja üks noorloom), „suuri sarvloomi“ kuus (kolm lehma ja kolm noorlooma), lambaid ja kitsesid kokku kuus (neist ületalve peetuid neli) ning sigu kolm tükki (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Akt kinnitab palgalise tööjõu kasutamist Kangru talu majapidamises, nimetades Veevälja Leidat ja Jüri Lindali vennapoega Evaldit majapidamise palgalisteks. Iseloomustuses on loetletud tundemärgid, mille alusel talu kuulub kõrgendatud maksumääraga maksustamisele: „Varem majandasid talu koos väimehega, kes omas kod. valitsuse ajal ja okupatsiooni ajal traktori koos aakeriistadega; talu maareformist puudutatud.“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282)

Esimesed katsed kulakustaatus vaidlustada pärinevad 1947. aasta novembrikuust, mil talu peremees Jüri Lindal esitas käsikirjalises avaldises Läänemaa Täitevkomitee esimehele vastuväited valla täitevkomitee otsusele: „Minu majapidamine on tunnistatud kulaklikuks põhjustel, et mina olla kasutanud võõrast tööjõudu ja et olen omanud traktori ja samuti, et minu talu on maareformist puudutatud. Need põhjused ei vasta aga tõele. Olen 68 a. vana ja haiglane. Abikaasa 58 a. vana ja teisi peale meie kahe vana minu majapidamises üldse ei ole. /.../ Minu venna poeg Evald Lindal, kes teenis varem raudteel ja sai käe vigastuse, mille tõttu teenistuse jätkamine osutus võimatuks, viibib kord ühe kord teise sugulase juures ja on ajutiselt olnud ka minu juures, kuid mitte palgalisena, vaid olen temale kui osalise tööjõu kaotanud inimesele andnud ainult ülalpidamist. Käe paranemisel asus ta tööle Turbatööstusse /.../ Teiseks tuuakse ette, et mina olen kasutanud tööjõuna Leida Veevälja. Leida Veevälja elab samas külas Kuusiku talus. Omab kaks alaealist last ja toidab oma peret juhusliku tööga, kuna mees on tema juurest ära. Tema on olnud põllutööde hooajal päiviti tööl ka minu juures. Ajutiselt elas minu juures saksa okupatsiooni ajal tütar ja väimees, kui olid ilma teenistuseta, kuid juba 1944 a. asusid nad teenistusse turbatööstusse. Ka ei vasta tõele, et minu talu on puudutatud maareformist, vaid talust eraldati maad Turbatööstusele mitte maareformi korras. Traktor oli minu väimehel ja see on antud juba 1944 a. üle Sipa Masin-traktori jaamale. Kõigil ette toodud põhjustel palun tühistada Kullamaa valla Täitevkomitee otsus minu majapidamise kulaklikuks tunnistamise kohta“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Ka nii Evald Lindal kui Leida Veevälja esitasid Jüri avaldise kinnitamiseks käsikirjalised tõendid, kus kinnitasid, et Kangru pererahvas pole neid ekspluateerinud. Leida Veevälja on oma tõendis kirjutanud nii: „...elan Soosalus, Kuusiku talus ja toidan end ja oma kaks alaealist last, kuna mees on minu juurest ära, juhusliku tööga: päiviti talupidajate juures ja kohustuslikke tööpäivi tehes tööhooajal elektriühingutele Turbas, töövaheaegadel kujun sokke, kindaid ja ketran. Käesoleva seletuse annan lisana Jüri Lindali avalduse juurde, sest olen tema juures tööhooajal: Üks päev kartulaid panemas. Üks päev sõnnikut laotamas. Üks päev heina niitmas.

Kaks päeva heina lool. Üks päev heina kuhja tegemas. Üks päev rukist sidumas. Kaks päeva kartuleid võtmas. Leida Veevälja, 14. novembril 1947“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Evaldi kirjutatud tõendis seisab: „Olin raudtee tööline, kuid sain käe raske vigastuse ja mind vallandati raudteelt, siis olin kord ühe, kord teise sugulase juures, kus ühe käega püüdsin ka natuke abistada töö juures, samuti olin vahest ka isa venna juures Kangrul, kuid ma pole olnud sääli töötanud vaid abivajaja, samuti olin isa juures“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Toimikus järgneb Evaldi avaldusele dokument, milles Kullamaa valla täitevkomitee kinnitab Evald Lindali allkirja ehtsust.

Toimik sisaldab ka dokumenti, mis kinnitab Jüri Lindali sõnu turbatööstusele maa eraldamise kohta. Ellamaa Energiarajoon saatis Läänemaa Täitevkomiteele tõendi, mis kinnitab, et „Läänemaal Kullamaa vallas asetsevast „Kangru nr.1“ talumaadest on turbatööstusele vajalikud ca 4,0 ha jäädavaks kasutamiseks ja ajutiseks kasutamiseks kuni 1950.a ca 3,0 ha. Nimetatud maaalad on vajalikud turbatootmiskarjääradeks ja kuivatusväljakuiks“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Jüri Lindali avalduse kohta on Kullamaa valla täitevkomitee aseesimees teinud märke: „Palun käesolev Avaldus rahuldada olen koha peal kontrollinud“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Läänemaa Täitevkomitee võttis Kullamaa valla täitevkomiteed kuulda ning otsustas 19. novembril 1947 toimunud „kodanikkude poolt esitatud avaldiste läbiarutamise“ istungil „rahuldada kod. Jüri Lindal'i avaldis ja kustutada teda kulakliste majapidamiste nimekirjast - kulakliste tunnuste puudumisel“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Läänemaa Täitevkomitee sekretäri allkirjastatud istungi väljavõte langetatud otsusest saadeti isiklikult Jüri Lindalile.

1948. aasta jaanuaris suri Kangru talu peremees Jüri Mardi poeg Lindal. Peale tema surma võeti Kangru talu kulaklikkuse küsimus taas Läänemaa Täitevkomitees arutusele: „Kullamaa Valla Täitevkomitee esimees sm. Paras tõstis uuesti üles kod. Roosi majapidamise kulaklikuks tunnistamise küsimuse samadel motiividel, mis olid ette toodud kod. Jüri Lindal'i kohta ja küsimus võeti arutusele Läänemaa Täitevkomitee istungil 10. märtsil 1948. Aastal“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Samal istungil viibis isiklikult ka Rosalie ja Jüri Lindali tütar Asta Seppel, kes seletas, et „kod. Jüri Lindal'i majapidamises /.../ ei ole võõrast töötajaid kasutatud. Kod. Veeväli on elanud eraldi teises talus ja on päeviti nii isa kui ka teistes taludes tööl olnud. Pidevalt ei saanud ta kusagil tööl olla, kuna omab kaks alaealist last ja teisi perekonnaliikmeid ei ole. Samuti ei ole omanud Jüri Lindal /.../ traktorit, vaid selle ostis kod. Johannes Seppel, kes on tema abikaasa ja elab Oru valla isa talus. Traktor oli ostetud ühiselt mitme majapidamise pääle, oli mitte töökorras(vana) ja kod. Joh. Seppel seadis selle korda, kui traktor oli korda seatud, sunniti teda saksa okupatsiooni ajal töötama sellega viljapeksu alal ja selleks muretses saksa okupatsiooniaegse Kullamaa vallavalitsuse poolt juurde viljapeksu garnituur. Kuigi peksu eest tasu oli ettenähtud, kuid see jäi saamata. Samuti seletab, et Jüri Lindal'i vennapoega Lindal'it ei ole kasutatud talus töölisena ja ei saadudki kasutada, kuna

tema käsi oli vigastatud raudtee teenistuses ja vennapoeg viibis seal ainult tervise parandusel. Viibis samal ajal ka teistes taludes samal otstarbel. Käesoleval ajal on käsi paranenud ja ta on ametis Sipa Masin-traktori jaamas. Seletab, ka, et see oli saksa okupatsiooni võimudelt ostetud vana traktor ja oli mõeldud ainult oma majapidamise tarvis. Viljapeksu tuli 1942/43 a. teostada saksa võimude nõudel. Samuti seletab, et tema mees Johannes Seppel oli varem Läänemaa Teedeesakonna teenistuses autojuhina ja vallandati saksa okupatsiooni võimude poolt kui ebasoovitav isik“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282.). Istungi lõpus langetati otsus „Selgitada küsimust üksikasjalikult ja peale väljaselgitamist võtta uuesti arutusele kod. Roos Lindal'i majapidamise kulakuks tunnistamise küsimus“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Järgnes analüüs ning talu kohta iseloomustuste tegemine.

5. märtsi 1948 aasta majapidamise iseloomustuses, mille on allkirjastanud valla täitevkomitee esimees sm Paras, on perekonna liikmetena välja toodud üksnes Rosalie Lindal ja Evald Lindal, Kustase poeg (Kullamaa valla täitevkomitee, 1948). See on seletatav Jüri Lindali surmaga 1948. aasta jaanuaris. Poeg Jüri Hedmund Lindal õppis Haapsalus koolis. Taaskord pööratakse iseloomustuses tähelepanu palgalise tööjõu kasutamisele ning nimetatakse Veevälja Leidat ja Evald Lindalit. Põllumajandusmasinate olemasolu all on välja toodud „Heinaniitja looreha viljalõikaja kolmehõlmaga seemendamise sahk kummisahk 2 wangert ja muud põllutöö riistad“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Dokumendi kohaselt oli talul 1948. aasta märtsis põllumaad 7,5 ha, heinamaad 4,4 ha, metsa 1,98 ha, karjamaad 20,35 ha.¹ Puuvilja- ja marjaaeda ei olnud. Hobuseid oli talul kokku neli (kaks töölooma, kaks noorlooma), „suuri sarvloomi“ kokku kolm (kõik neist lehmad), lambaid ja kitsesid kokku seitse ja sigu kolm (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Majapidamise „iseärasusena“ on märgitud: „Majandasid koos väimehega talu, kes omas traktori kasutades seda okupatsiooni ajal; talu on maareformiga vähendatud. endine suurus 35 ha“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Väljavõtte Kullamaa valla Täitevkomitee istungi protokollist 1. aprillil 1948. aastal näitab, et Täitevkomitee esimees Paras ja sekretär Koolme on langetanud otsuse: „Lindal Rosalie Leevre k/n avaldus Maakonna TK poolt tagasi saadetud kulakuks tunnistamise kohta, mille Kullamaa istung otsustas faktide puudumisel kulakuks mitte tunnistada“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Sm Parase käsikirjalises 1948. aasta 28. juuli tõendis seisab: „kuna aga kod. Jüri on surnud tuleb kod. Lindali abikaasa Roos Lindal tunnistada ja kinnitada kulakuks. Kui wõõra tööjõu kasutaja (kod. Weewäli Leidat). Samuti omas too Lindali wäimees traktori okupatsiooni ajal kohalike talupidajate ekspulatsiooniks“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

¹ On tähelepanuväärne, et võrreldes esimese dateerimata iseloomustusega on 1948. aasta iseloomustuses talu karjamaa peaaegu kaks korda suurem ja juurde on tekkinud kaks hektarit metsa.

18. augustil 1948. aastal toimunud Läänemaa Täitevkomitee istungi protokollis seisab, et arutati kulaklike majapidamiste kinnitamisega seotud küsimusi, ettekandja oli Läänemaa Täitevkomitee üldosakonna instruktor sm Rehilaid. Dokumendis seisab: „Läbiarutatud Kullamaa valla kod. Lindal Roosi avalduse, milles palub kustutada tema majapidamine kulaklikest nimekirjast, sest et kod. Lindal R. on ainult kasutanud hooajalist töölist kod. Veevälja“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Väljavõttes Läänemaa Täitevkomitee istungi protokollist 11. augustist 1948. aastast seisab: „Esitada selgitamiseks Kullamaa valla Täitevkomiteele ja kohustada LTK Põllumajandusosakonna juhatajad sm. Põld'u kontrollima kohapealset olukorda“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Seepeale pöördus Rosalie Lindal kõrgema võimutasandi poole ning saatis 26. augustil 1948 ENSV Ministrite Nõukogule avalduse, kus tõestab taas oma kulaklike tunnuste puudumist ja selgitab: „Kullamaa valla Täitevkomitee esimees sms. Paras tõstis uuesti üles minu majapidamise kulaklikuks tunnistamise samadel motiividel, mis olid ettetoodud minu mehe kohta ja küsimus võeti arutusele Läänemaa Täitevkomitee istungil 10. märtsil 1948. a“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Eesti NSV Ministrite Nõukogu asjadevalitseja asetäitja K. Maranik saatis 31. augustil 1948 Läänemaa TSN Täitevkomitee esimehele sm Maasingule kirja, mis puudutas aktuaalseid teemasid seoses Kangru taluga: „Eesti NSV Ministrite Nõukogu aseesimehe sm. Puusepa korraldusel palun kod. Rosalie LINDAL'ilt (Kullamaa vald, Soosalu küla) põllumajandusmaksu sissenõudmine seisma panna ja saata tema kohta iseloomustus ja toimik Ministrite Nõukogule“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

J. Maasing, Läänemaa Täitevkomitee esimees, vastas Ministrite Nõukogu kirjale 31. augustist lakoonilise avaldusega: „Läänemaa Täitevkomitee saadab siinjuures Kullamaa valla kod. Rosalie Lindal'i toimiku kulaklise majapidamise asjus.“ Järgneb dokumentide ja iseloomustuste menetlus (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

8. septembril saatis LTK esimees J. Maasing Rosaliele kirja: „Läänemaa Täitevkomitee teatab, et ENSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse kirjaga 31. augustist s. a. nr. 660/635 on ENSV Ministrite Nõukogu Aseesimehe sm. Puusepa korraldusel pandud seisma põllumajandusmaksu sissenõudmine Kullamaa valla kod. Rosalie Lindal'ilt – kuni edaspidise korralduseni“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

15. oktoobril 1948 saatis Eesti NSV Ministrite Nõukogu aseesimees N. Puusepp Jüri Lindalile isiklikult kirja (siinkohal pole teada, kas kiri on eksikombel adresseeritud 1948. aasta algul surnud Jürile või siis tema samanimelisele pojale), kus seisab: „Vastuseks teie avaldusele teatan, et Eesti NSV Ministrite Nõukogu otsusel on Teie majapidamine kustutatud kulaklike majapidamiste nimekirjast“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Kiri on Tallinna I Riikliku Notariaalkontori vanema notari Jakob Kristelsteini kinnitatud. Ka Läänemaa Täitevkomitee

saatis kulaku tiitlist vabastamisest kinnitava teate (samuti Jüri Lindalile): „ENSV Ministrite Nõukogu Büroo otsusega 7. oktoobrist s. a. on Lindal'i majapidamine kustutatud kulakliste majapidamiste nimekirjast“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Kirja olid allkirjastanud Läänemaa Täitevkomitee esimees sms Vään ja LTK sekretär sms Rostfeld.

Kangru talu uurimine siiski jätkub. Toimik sisaldab ka katastriandmete 1949. aasta märtsi algusest pärinevat väljavõtet: „Kullamaa valla Soosalu küla Kangru nr. 17.I talundi üldsuuruse ja kõlvikute kohta, mis kuulub Rosalje Jaani t. Lindalile. Maad enne maareformi 44,30 ha, sellest põldu 7,86 ha. maad pärast maareformi 30,00 ha, sellest põldu 7,71 ha“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Kolmas ja viimane majapidamise iseloomustuse akt pärineb 1949. aasta 12. märtsist. Perekonna koosseisu all on välja toodud vaid Rosalie Lindal. Palgalise tööjõu kasutamise segmendis seisab kirjas: „kasutanud okupatsiooni ajal ja Nõukogude korra ajal palgalist tööjõudu“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Aktis on nimetatud tundemärgid, mille alusel talu kuulub kõrgendatud maksumääraga maksustamisele, nimelt „võõratööjõu kasutamise pärast“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Talu ettevõtete ja töonduste olemasolu kohta on kirjas järgmine: „Rehepeksu karnituur, traktor „Fordson“ traktori sahk, kultivaator jne.“. Põllumajandusmasinaid oli iseloomustuse kohaselt Kangru talul kaks: heinaniitja ja hobulooreha. Põllumaad on talul märgitud 7,71 ha, heinamaad 6 ha ning karjamaad 7 ha. Hobuseid oli talul kaks, „suuri sarvloomi“ neli, lambaid ja kitsesid kuus ja sigu kolm tükki (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Samal päeval, 12. märtsil 1949 võetakse Kangru talu kulaklikkuse küsimus taas arutlusele valla täitevkomitees. Kullamaa valla täitevkomitee istungi „kulakliste majapidamiste läbivaatamise“ protokollis seisab kirjas: „Rosalie on kasutanud pidevalt võõrast tööjõudu.“ Tehakse uus otsus: „Tunnistada kod. Lindal, Rosalie majapidamine kulaklikuks majapidamiseks“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Otsust kinnitab samal päeval Läänemaa TSN Täitevkomitee; protokollis seisab otsus: „Kinnitada Kullamaa valla Täitevkomitee otsus kod. Lindali majapidamise kulaklikuks tunnistamise kohta“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Allkirja on andnud Läänemaa TSN Täitevkomitee esimees sms. Vään, EK(b)P Läänemaa Komitee sekretär sms Pruks ja Läänemaa TSN Täitevkomitee sekretär sms Rostfeld.

Kokkuvõttes nähtub eelkirjeldatust, et pooleteise aasta jooksul enne märtsiküüditamist käis äge vaidlus Kangru talu kulaklikuks majapidamiseks tunnistamise küsimuses, mis keerles kulaklike tunnuste olemasolu või nende puudumise ümber. Vaidluse käivitas perekond Lindalite pöördumine, mis seadis kahtluse alla 1947. aasta valla täitevkomitee otsuse ning esitas argumente, miks tegu ei ole kulakliku majapidamisega. Vaidlus kulakustatuse üle hõlmas kolme võimutasandit – valla ja maakonna täitevkomiteed ja ENSV Ministrite Nõukogu. Siinjuures on märkimisväärne, et Lindalid pöördusid ise Ministrite Nõukogu poole, kaevates

valla ja maakonna täitevkomiteede otsused edasi, ning saavutasidki talu kustutamise kulaklike majapidamiste nimekirjast. Sellest siiski ei piisanud: viis kuud hiljem, umbes kaks nädalat enne märtsiküüditamist, tegid valla ja maakonna täitevkomiteed uued ja „lõplikud“ otsused, kuulutades majapidamise uuesti kulaklikuks.

2.4. Katsed kulakustaatust vaidlustada: küüditamine ja esimesed aastad asumisel (1949–1952)

Rosalie Lindal ja tema poeg Jüri Lindal võeti kinni 1949. aasta 25. märtsi varahommikul. Jüri oli äsja Haapsalu koolist koju naasnud, et Kangru talus koolivaheajaga veeta. Tema vanemad õed Asta ja Linda olid abiellunud ning ei elanud enam vanemate talus. Jüri vanem vend Aksel Lindal oli parasjagu veskile läinud (Ehin, 2024). Talle teatati küüditamisest ja seetõttu ei pöördunud ta tagasi Kangrule, vaid varjas ennast. Küüditatavate nimekirjas oli Rosalie Lindal ning tema abikaasa Jüri Mardi poeg Lindal, kes aga oli 1948. aasta jaanuaris surnud ning kelle asemel võeti kinni hoopis tema poeg, Jüri Jüri poeg Lindal (Lööke, 2024).

Sugulaste ütluste kohaselt anti Jürile ning Rosaliele aega mõned minutid, et vajalikud asjad kokku koguda. Rosalie üritas nagist kaasa kahmata oma suurrätti, kuid võimud torkasid püssid ette ning riideese jäi kaasa võtmata. Võitegu jäi kööki pooleli. Edasi toimetati nad vallamajja, kus jäädi mõneks päevaks rongiootele. Omakstel oli võimalik vallamajas sugulasi külastada ning neile järele tuua rõivaid, toitu ja hädavajalikke asju. Paar päeva hiljem algas rongisõit Novosibirski oblastisse kas Risti või Haapsalu raudteejaamast (pole täpselt teada, kummast). Rosalie oli küüditamise hetkel 60-aastane ning Jüri 19-aastane (Lööke, 2024).

Ema ja poeg viidi kodust enam kui 4000 kilomeetri kaugusele Vene NFSV-sse Kasahstani piiri äärde Novosibirski oblastisse Kotškovski rajooni Kotški külla (Rahvusarhiiv, ERAF.8SM.1.8501) (Rahvusarhiiv, ERAF.8SM.1.8500). Nad elasid muldonnis ning Rosalie ei teinud oma haige käe ning kõrge vanuse tõttu tööd. Muldonn kujutas endast poole meetri sügavusele maa sisse kaevatud auku, mille peale oli ehitatud sõnnikust ja mullast pätsitud onn. Sugulaste ütluste kohaselt seletas Kotški külla saabunud Jüri komandandile, et ta viidi Siberisse oma kadunud isa pähe. „Seda viga annab parandada,“ vastanud komandant ja teinud ühe suleliigutusega Jüri Jüri pojast Jüri Mardi poja (Lööke, 2024).

Jüri lõpetas Siberis keskkooli, abiellus samuti asumisele saadetud eestlannaga ja sai kaks last, Linda ja Meelise, kes sündisid Siberis. Peale kooli lõpetamist alustas Jüri õpinguid kombaineri erialal. Peale abiellumist asus Jüri koos oma emaga elama abikaasa vanemate muldonni. 1955. aastal sai valmis Jüri oma kätega ehitatud, mudatelistest laotud, korstna ja akendega, värviga üle võõbatud elumaja, mille muldkatusel kasvasid suviti lilled (Lööke, 2024).

Samal ajal Eestis tegid Rosalie ja Jüri sugulased katseid omakseid tagasi tuua. 1949. aasta 14. mail saatis Rosalie Lindali 90-aastane ema Tiina Kopermann pöördumise EK(b)P Keskkomitee sekretärile N. Karotammele ja ENSV Ministrite Nõukogu Esimehele Arnold Veimerile (vt lisa 1), kus palus läbi vaadata tütre „evakueerimise“ põhjused ja teha samme tema tagasitoomiseks. Tiina Kopermann oli kirjaoskamatu (tema allkirja asemel on kirja lõpus kolm risti) ning sugulaste hinnangul on tema nimel saadetud kirja – käekirja järgi otsustades – kirja pannud Rosalie tütar Linda Reinberg.

Tiina Kopermann esitleb oma perekonda Nõukogude võimu ja armee paljukannatanud toetajatena: „Oleme kannatanud Nõukogude parasitistide abistamise ja varjamise pärast okupatsiooni aegas. Olen sellepärast kaotanud ühe tütre ja väimehe, Juuli ja Kustas Lummelid. Teise tütre Anete Kopelma ja kaks väimeest Jüri Kareta ja Aleksander Krabi, päästsid Nõukogu võidukad väed vanglast viimasel minutil. Kolmas tütar, Rosalie Lindal, kelle elukoht Kullamaa vallas, Soosalu külas, Kangru Talus, kes on mind kogu aeg poja juure toetanud, sest olen abivajaja, abistas ja varjas samuti nimetatud Nõukogude parasitiste, kuid teda ei avastatud saksa võimude poolt“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282). Arhiividokumentidest ei ilmne, kas Kangru talus ka tegelikult parašütiste varjati ja kas sama pere liikmed Saksa ajal vangis olid.

Seejärel kirjeldab ta Lindalite kulakuks kuulutamist vaenulike inimeste kätetööna: „Nüüd on minu tütart R. Lindali korduvalt kiusatud kulaku nimega. Meile vaenulikud inimesed, lubades „Kangru“ maapealt ära kustutada, valvavad sobivat silmapilku. Igakord kui määratakse uus Kullamaa T/K esimees tõstetakse küsimus üles vanadel motiividel. Minu väimehe Jüri Lindali kulaku asja on mitu korda põhjalikult selgitatud ja kustutatud, Jüri ja Rosalie Lindal'id kulakute nimekirjast Läänemaa T/K poolt 1947a. sügisel kulaklike tunnuste puudumisel. 1948. a 1. aprillil oli asi arutamisel Kullamaa valla T/K istungil, kus otsustati Rosalie Lindal mitte tunnistada kulakuks. Kolmandat korda arutati asja Eesti NSV Ministrite Nõukogus 7. okt 1948 a., kus kustutati kulaklike majapidamiste nimekirjast“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Tiina Kopermann esitab talle teadaolevad andmed tütre ja tütrepoja asukoha kohta, rõhutab väljasaatmisotsuse ebaõiglust ning esitab palve tütre ja tema poja tagasitoomiseks: „Käesoleva aasta 25. märtsil on minu tütar Rosalie 60 a. vana ja tema poeg Jüri 19 a. vana, viidud asumisele СССР Новосибирская обл Кочковская район с/с неучанка к - з Ленинская мвср kolhoosi koos kulakliku elemendiga. Meile vaenulikud inimesed on ära kasutanud sobivat silmapilku, ja toonud esile vana – tühistatud põhjuse. Seda nime ei ole minu tütar mitte ära teeninud. Sellepärast palun mina, kui mõrvatud perekonna ema, et minu tütar saaks kustutatud kulakute nimekirjast ja toodud tagasi Siberist, sest ta on mu tugi mu kannatustes“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Toimikust nähtub, et EK(b)P Keskkomitee erisektori juhataja Boris Šergalin saatis Tiina Kopermanni kirja edasi ENSV Ministrite Nõukogule, läbivaatamiseks ja vajalike sammude

astumiseks: „Astutud sammudest palume teatada avaldise saatjale“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Tiina Kopermanni kiri taaskäivitab kirjavahetuse ja päringud erinevate võimutasandite vahel – taaskord hekseldatakse vanu küsimusi, mis puudutavad talu suurust, maade eraldamist, traktori kuuluvust ja palgalise tööjõu kasutamist. Läänemaa Täitevkomitee esimees Frei saadab kirja Kullamaa valla täitevkomitee esimehele: „Vastavalt ENSV Ministrite Nõukogu kirjale nr. 912/71 – 16. jaanuarist 1950. a., Läänemaa TSN Täitevkomitee palub saata kulak Rosalie Lindal'i kohta täiendavad andmed, kus ära näidata talu suurus, kes tegelikult kasutas okupatsiooniajal talult äravõetud maad, kellele tegelikult kuulus traktor ja viljapeksu garnituur ja kes nendega töötas okupatsiooni ajal ning kunas ja kellele on need üle antud. Kindlaks teha, keda nimelt ja millise aja jooksul on Lindal kasutanud võõrast tööjõudu“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Kullamaa valla täitevkomitee esimees vastab: „Kontrollisin kulak Rosalie Lindali maasuursi: põllumaad 7,51 ha; heinamaad 8,40 ha; karjamaad 10,95 ha; metsamaad 1,98 ha, tulutamaad 1,16 ha, kokku 30,00 ha. Kuna Rosalie Lindal on ise ümberasustatud ja tema mees on surnud. Viljapeksu garnituur kuulus Seppel Johannese nimele, milline asus elama Taebla valda“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Seejärel sai Märjamaa rajooni TSN täitevkomitee esimees R. Rand kirja ENSV Ministrite Nõukogu aseesimehelt A. Sokolovilt: „On tarvis kohapeal veelkord põhjalikult kontrollida, kas majandis on kasutatud võõrast tööjõudu ja kellele tegelikult kuulus traktor ja rehepeksugarnituur ning kes nendest sai tegelikult tulu. /.../ Kontrollmaterjal koos toimikutega ja rajooni TSN Täitevkomitee otsusega esitage Eesti NSV Ministrite Nõukogule hiljemalt 20. augustiks 1952. a“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Toimikust selgub, et kulakustaatuse kinnitamiseks nõuti uusi tunnistusi Kangru talus abiks käinud Leida Veeväljalt, kes nüüd, pärast Lindalite asumisele saatmist, tunnistab, et osa talle lubatud töötasust jäi saamata. 21. augustil 1952. aastal kirjutatud seletuses tunnistab Leida Veevälja järgmist: „teenisin ülalmainitud isiku juures põllutöölisena ajavahemikul 1933–1936 a. kus juures tegelesin kõigi majapidamises ettetulevate töödega. Minu poolt varem antud seletus, kus mainisin, et töötasin Jüri Lindali talus päevatöölisena, on maksev 1947. a. kohta, mil töötasin päevatöölisena ning antud seletus võeti minult J. Lindali poolt 1947. a. kohta. Peale minu töötas hooaja töölisena Jüri Lindali „Kangru“ talus J. Lindali vennapoeg Lindal Evald. Minu teenistuse ajal J. Lindali juures esines korratasi minu palga väljamaksmisel, kus juures viimase aasta töötasu s. o. 1936. a. eest jäi minu täielikult saamata, kuigi pidevalt lubati seda mulle tasuda“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Leida Veevälja (võimalik, et surve all koostatud) seletuskirja põhjal otsustatakse Märjamaa rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee koosolekul 21. augustil 1952 „jätta kod.

Lindal Jüri ja Rosalie majapidamine kulaklikuks majapidamiseks, kuna nimetatud majapidamine omas traktori ja rehepeksukarnituuri ning ekspluateeris võõrast tööjõudu“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

Seoses täiendavate asjaolude ilmnemisega tühistati Eesti NSV Ministrite Nõukogu büroo otsus 7. oktoobrist 1948. a protokoll nr 259 lisa 2 kod LINDAL, Jüri ja Rosalie majandi (Märjamaa rajoon) kulaklike majandite nimekirjast kustutamise osas, „kuna täiendavalt on kindlaks tehtud, et majapidamises on kasutatud süstemaatiliselt võõrast tööjõudu.“ See seisab kirjas ENSV Ministrite Nõukogu Büroo koosoleku otsuste protokollis, segmendis „väljaspool päevakorda: kulaklike majandite küsimus Pärnu oblasti Märjamaa rajoonis“ (Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282).

2.5. Kulakustaatuse vaidlustamine peale Stalini surma (1953–1957)

Stalini surm 5. märtsil 1953. aastal tähendas olulist pööret nii poliitilises kui ka sotsiaalses mõttes. Koos tema surmaga tekkisid avalikud arutelud tema valitsemisaja kuritarvituste üle, sealhulgas poliitiliste repressioonide ja massiliste küüditamiste üle. Hruštšovi kõne „Isikukultusest ja selle tagajärgedest“ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei (NLKP) 20. kongressil 1956. aastal avaldas suurt mõju, paljastades avalikult Stalini toime pandud kuriteod ja repressioonid. See käivitas nn destaliniseerimise perioodi, kus püüti taastada usaldust inimeste ja võimu vahel ning kõrvaldada Stalini isikukultus.

Destaliniseerimise perioodi jooksul mõisteti hukka paljud poliitiliselt motiveeritud represseerimised ning küüditatud inimestele hakati tasapisi andma luba naasta kodumaale. Siiski ei olnud naasmine alati lihtne, sest see tõi kaasa mitmesuguseid väljakutseid, sealhulgas majandusliku ja sotsiaalse taastumise ning ühiskondliku taasintegreerumise küsimused.

Stalini surm tekitas paljudes küüditatutes lootust, et neil lubatakse naasta kodumaale. Hakati tegema jõupingutusi naasmiseks. Küüditatud esitasid taotlusi ja kaebusi ametivõimudele ning otsisid võimalusi naasmiseks.

Peale Stalini surma hakkasid nii Rosalie ja Jüri kui ka nende lähisugulased Eestis uue hooga taotlema ema ja poja kodumaale tagasitoomist. Nad saatsid pöördumisi kõige kõrgematele võimuorganitele ENSV-s, sealhulgas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile, Eesti NSV Siseministeeriumile, Eesti NSV Prokuratuurile ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile.

1954. aasta 14. septembril võetakse Rosalie ja Jüri Lindali tütrelt Linda Reinbergilt Eesti NSV Siseministeeriumi poolse ülekuulamise raames tunnistus, kus ta tõestab, et Jüri ja Rosalie pole ekspluateerijad: „Kodanlise Eesti valitsuse ning Saksa okupatsiooni aegu minu vanemad pidasid talukohta, suurusega 33 ha. Palgalist tööjõudu aasta kaupa minu vanemad ei kasutanud. Põllutööd peamiselt tegid ära minu isa, ema ning mina koos oma kahe venna ning

ühe õega. Vahel, kibedamatel töö aegadel, nagu vilja lõikuse aeg, kasutasid minu vanemad palgalisi päevatöölisi nagu Veevälja Leida, kes oli kõige rohkem päeviti tööl.“ /.../ „peale Veevälja Leida teisi võeraid päevaseid muidu vanemate talus tööl ei olnud“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

1955. aastal saadab Märjamaa rajooni Vaikna küla täitevkomitee Märjamaa rajooni Miilitsa osakonna ülemale tõendi, et Rosalie Lindal omas maad 1940. aastal 30 hektarit ning ta pole võõrast tööjõudu kasutanud.

1955. aasta 3. septembri kirjas teatab ENSV Ministrite Nõukogu asjadevalitseja E. Pertels Rosalie tütrele Linda Reinbergile, et tema avaldus, mis oli „saadetud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe sm. K. Vorošilovi nimele kod. Rosalie Jaani t. Lindal'i asjus, on jäetud rahuldamata“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827). Linda Reinbergi avaldust ennast kahjuks arhiivimaterjalide seas säilinud ei ole, tõenäoliselt sellepärast, et erinevalt varasematest kirjadest, mis olid saadetud ENSV võimuorganitele, oli kõnealune avaldus saadetud „otse Moskvasse“. Tundub tõenäoline, et avaldus oli esitatud juba 1954. aastal ja oli aluseks ülalkirjeldatud ülekuulamisele ja võimuorganite vahelisele suhtlusele.

16. augustil 1956. aastal pöördub Jüri Lindal Eesti NSV peaprokuröri poole palvega vabastada tema ja ta ema asumiselt (vt lisa 2): „Represseerimise põhjuseks oli minu vanemate kulaklikuks elemendiks tunnustamine. Kuid lubage nüüd süveneda sellesse küsimusse. Kulakuteks olid tunnustatud ainult minu vanemad. Neist isa, Jüri Mardi poeg, sünd. 1879. suri juba 1948. a. jaanuaris, s.o. üle aasta enne represseerimist ja on maetud Kullamaa surnuaeda. Et aga kodus olin mina (koolivaheajal), s.o. ka Lindal Jüri, siis sattusin mina ekslikult isa asemele. Ema on aga vana, tööjõuetu ja vajab abi, nii et kui poleks siin mind, siis tema mingi uue amnestia alusel saaks vabaks nagu teisedki abi vajavad kulakud, kuid minu, s.o. toitja olemasolu tõttu tema amnestia alla ei käi“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

Samas kirjas esitab Jüri pikema mõtiskluse oma kulaklikkuse küsimuses ning selgitab, kuidas Stalini surmale järgnenud muutused NSVL-i sise- ja välispoliitikas tõukavad teda uue hooga õigust nõutama: „Nüüd lubage aga küsida, kes olen siis mina, mis on minu juures kulaklikku. Kuni 1949. aastani õppisin Haapsalu I Keskkoolis. 1952. a. lõpetasin Kotski Keskkooli ja samal aastal astusin ka kommnoorte ridadesse. Peale seda töötasin 2.a. kombainerina Kotski MTJ-s ja käesoleval ajal töötan Kotski teravilja laos elektrikuna. Nagu näete, on tõesti huvitav – mitte midagi ühist omada kulaklikkusega ja olla siiski kulak. Küsite ehk, milles asi siis seisab, et 7 aastat võisin olla kulaku süüga rahul ja nüüd äkki ei. Põhjuseks on meie riigi nii sise- kui välispoliitika muutumine peale 1953. aastat. Ja peatõuke õiguse tagaotsimiseks andis isikukultuse ilmumine ajakirjanduses, massiline poliitvangide amnesteerimine ja prokuröri õiguste kehtestamine nii, nagu see on konstitutsioonis ette nähtud. Arvestades ülalmainitut, palun teid, sm. prokurör, laskuda käesolevasse olukorda ja kustutada mind kulaklikust nimestikust,

vabastades mind ümberasustatu nimest ja andes ka luba tagasipöördumiseks Eesti NSV piiresse, kus jätkata kommunismi ülesehitust oma sünnimaal. Tugevalt palun mitte ära öelda minu palvet“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

Enda ja poja vabastamist taotleb ka Rosalie Lindal. 21. veebruaril 1957. aastal saatis ta ENSV Ministrite Nõukogule kirja, kus selgitab, et kogu „kulaku asi“ on olnud „üks suur segadus“: „Suvised tööd aitasid ära teha lapsed, talvel polnud aga kedagi. Ka normid olid vastavad vanadele – 50% piima normist ja muud ei midagi. Viimane normi leht toodi umbes 1 nädal enne väljasaatmist ja see oli 50% piima normi. Sellega on see kulaku asi üks suur segadus ja omab isikliku viha iseloomu kohapealsete võimude poolt, kes tegid seda üle öö, oma voliliselt ja ebaõiglaselt ilma kohtuta. Nii, näiteks, täielikku mõtlematust sellel alal tõendab see fakt, et väljasaadetavate nimekirjas oli isegi minu mees, kes selleks ajaks juba üle aasta oli puhanud Kullamaa kalmistul. Palju on aga selliseid fakte, kus tõeline kulak, kellel kõrgendatud maksud jne, sai teada väljasaatmisest ning hoidis kõrvale. Pärast esitas end võimudele ning elab praegult vabaduses kui õige inimene kunagi ja keegi enam ei puutu temasse. Seega peaks lahenema ka väiksemate „vaenlaste“ küsimus. Arvestades ülal mainitut, palun seda küsimust õiglaselt otsast otsani uuesti läbi vaadata ning vabastada mind koos pojaga asumiselt“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

ENSV võimuorganid ei võtnud palvet kuulda. 10. aprillil 1957. aastal saadeti Rosaliele ja Jürile kiri, kus ENSV Ministrite nõukogu asjadevalitsus teatab: „Teie poolt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile, Eesti NSV Siseministeeriumile, Eesti NSV Prokuratuurile ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile avaldatud avaldused on Eesti NSV Ministrite Nõukogus läbi vaadatud ja jäetud rahuldamata“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827). Kirjale on alla kirjutanud Eesti NSV Ministrite Nõukogu asjadevalitseja E. Pertels.

Kuigi ENSV Ministrite Nõukogu jättis Rosalie taotluse rahuldamata, ei jätnud 67-aastane asumisel viibiv naine jonn. Vaid 10 päeva peale eitava otsuse saamist kirjutas Rosalie E. Pertelsile uue kirja, kus seisab: „10. aprillil 1957. a on Teie poolt välja saadetud seadus N: 2 - 668 milles on öeldud, et minu ja mu poja avaldused on läbi vaadatud ENSV Ministrite Nõukogus ja jäetud rahuldamata. Nüüd palun aga teatada, mis alusel on mu soov jäetud rahuldamata. Palun selgitada pikemalt, seoses Teie käes olevate avaldiste sisuga. Ja tingimata palun esile tuua põhjus, mis alusel oli minu majapidamine Soosalu külas tunnistatud kulakuks“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

Rosalie Lindali Raplas elav tütar Asta Seppel tegi 1957. aasta juunikuus avalduse ENSV Ministrite Nõukogu asjadevalitsusele, kus selgitab, et „Võõra tööjõu kohta 1934, -35, -36 a. esitatud süüdistuse lükkab ümber Turbatööstuse arhiivi tõend Veevälja Leidale sama aja kohta pealegi oli talus sel ajal 3 väikest last. Teiseks, traktori ostis omale väimees Seppel Johannes Haapsalu „ortskomandandilt“ 1941. a. ja omas seda kuni riigistamiseni 1944. a. Siberis vend

abiellus Alev Lydiaga Märjamaa r-r ja tal on 2 väikest last. Nüüd on naise vanemate perekond lubatud Eesti NSV-sse tulla ja naine koos lastega sõidab ära siia. Palun lubage ka minu ema, kes on 68 a vana ja täielik tööinvaliid tulla koos vennaga Eesti NSV Rapla rajooni minu juurde“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

1957. aastal sai esmalt loa kodumaale naasta Jüri Lindali naine Lydia, kes oli küüditatud mitte kulakuna, vaid seetõttu, et tema vend oli olnud metsavend. Lydial on luba Eestisse viia ka Jüri ja Lydia lapsed (Lööke, 2024). Pere lahkumine ajendas Jürit koostama uusi pöördumisi ja palvekirju. 17. juunil 1957 kirjutab ta ENSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsusele järgmist: „Nimelt minu naine, Lindal (sünd. Alev) Lydia Jaani t., ja naise vanemad on vanad ja jõuetud ning üksi sõidetud ei saa. Samuti võtab naine kaasa ka mu lapsed. Et mitte segada vabade inimeste normaalset arengut ja lubada lastel õppida ka emakeelt, olen sunnitud nõustuma nende ärasõiduga, sest naine tahab ära lõpetada Tallinna Tekstiil- ja õmblustehnikumi, millise 4-s kursuse jäi tal lõpetamata 1949. a. Et mitte hilineda eksamitele, sõidab ta ära siit juba juuniku viimastel päevadel. Seega loodan oma palve peatset rahuldamist, et jõuaksin ka mina eksamiperioodiks (1.augustiks) Tallinna“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827).

Viimaks teeb Ministrite Nõukogu otsuse Jüri ja Rosalie vabastada: 22. novembril 1957. aastal koostatud kirjas teatab Ministrite Nõukogu asjadevalitsus, et „Teie poolt saadetud avaldused on Eesti NSV Ministrite Nõukogus läbi vaadatud ning Teile on antud erandina luba tagasipöördumiseks Eesti NSV-sse“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827). Sama kuupäevaga kiri saadetakse ka Rosalie tütrele Astale: „Eesti Ministrite Nõukogu Asjadevalitsus teatab, et Teie poolt ENSV Ministrite nõukogule saadetud avaldused on Eesti NSV Ministrite nõukogus läbi vaadatud ning teie emale – Lindal, Rosaliele ja vennale – Lindal, Jürile on antud erandina luba tagasipöördumiseks Eesti NSV-sse“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827). 1957. aasta lõppedes tagasi jõudes asusid Rosalie ja Jüri esmalt elama Rapla alevisse, kus kõrvuti majades elasid Rosalie tütre ja Jüri õed Asta ja Linda oma abikaasadega (Ehin, 2024).

Perekond Lindalite juhtumi põhjal saab järeldada, et nende tagasipöördumine Eesti NSV-sse 1957. aastal ei pruukinud tähendada kulakustaatus eemaldamist. Ministrite Nõukogu otsus võimaldas neil küll naasta kodumaale, kuid otseselt kulakustaatus tühistamist selles otsuses ei mainita. Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse teatistes on kirjas, et Jürile ja Rosaliele anti eriluba ENSV-sse tagasipöördumiseks, kuid puudub selgus, mida see tähendab, mis alusel erilubasid välja anti ja kui paljudel juhtudel seda kasutati. Seega ei saa järeldada, et eriluba ENSV-sse tagasipöördumiseks tähendas kulakustaatus vabastamist.

2.6. Vastused uurimisküsimustele

Töö sissejuhatus sõnastas neli peamist uurimisküsimust. Need olid:

- Kas kulakuks tegemist oli võimalik vaidlustada?

- Kuidas, millistele argumentidele tuginedes ja milliste kanalite kaudu püüti kulakustaatust vaidlustada?
- Kas ja kuidas sõltus vaidlustamine ja selle tulemuslikkus ajast ja kontekstist (enne märtsiküüditamist, peale väljasaatmist, peale Stalini surma)?
- Kas ja millistel juhtudel võisid vaidlustuskatsed olla edukad?

Allpool summeerin empiirilise arhiivimaterjalide analüüsi tulemustel põhinevad vastused uurimisküsimustele.

Kulakuks tembeldamist oli ENSV talupidajatel võimalik vaidlustada. Kulakustaatuse vaidlustamiseks oli vaja pöörduda maakonna täitevkomitee poole, et vaidlustada valla täitevkomitee otsus. 30. augustil 1947. aastal kehtima hakanud määruse nr 654 kohaselt oli vaidlustamiseks aega üks kuu alates otsuse kättesaamise päevast. Kangru talu kulaklikuks majapidamiseks kuulutamise otsus langetati 30. septembril 1947, kuid Lindalite pere jõudis vaidlustamiseni alles novembrikuus. Siiski võeti nende taotlus menetlusse ning 19. novembril 1947. aastal eemaldati talu kulaklike majapidamiste nimekirjast ja kõrgendatud maksu sissenõudmine peatati. Sellega ei olnud Lindalite võitlus veel lõppenud. Pärast Kangru talu peremehe Jüri Lindali surma 1948. aasta jaanuaris tõstatas valla täitevkomitee esimees talu kulaklikkuse küsimuse uuesti ning nõudis Jüri Lindali lese Rosalie kulakuks tunnistamist. Küsimusega hakkas tegelema maakonna täitevkomitee. Järgnes talu põhjalik uurimine ja iseloomustamine; Rosalie ja tema täiskasvanud lapsed kirjutasid uusi seletuskirju, kogusid tõendeid ning käisid täitevkomitee istungil seletusi andmas. 1948. aasta kevadel ja suvel pörgatati Lindalite kulaklikkuse küsimust valla ja maakonna täitevkomiteede vahel ning langetati erinevaid, üksteisele vastukäivaid otsuseid. 1948. aasta augustis pöördus Rosalie ENSV Ministrite Nõukogu poole ning saavutas mõne nädalaga positiivse tulemuse. Talu eemaldati kulaklike majapidamiste nimekirjast ja maksu sissenõudmine pandi seisma. Siiski ei jäänud ka see otsus lõplikuks. Arhiivimaterjalidest selgub, et Rosalie Lindal tunnistati nii valla kui ka maakonna täitevkomiteede otsustega uuesti kulakuks vähem kui kaks nädalat enne märtsiküüditamist, 1949. aasta 12. märtsil. 25. märtsil võeti ta koos noorima poja Jüri Lindaliga kinni ja küüditati Novosibirski oblastisse Kotškovski rajooni Kotški alevisse.

Kuidas, millistele argumentidele tuginedes ja milliste kanalite kaudu püüti kulakustaatust vaidlustada? Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1947. aasta määrusele „Talumajapidamiste maksustamise kohta Eesti NSVs“ loetakse kulaklikuks majapidamist, mis kasutas süstemaatiliselt palgatööjõudu, teiste talupoegade tööd, sai tulu maa rentimisest, kauplemisest, veskitest, teistest ettevõtetest või põllumajanduslike masinate kasutamisest teistes majapidamistes. Kuigi määrus maaomandi suurust ei maini, oli talu suurus praktikas üks oluline kriteerium, mida kulaklikuks tunnistamise juures arvesse võeti. Argumendid, mida Lindalid kasutasid kulakustaatuse vaidlustamiseks, puudutavad eelkõige kolme aspekti:

maaomandi suurus, palgatööjõu kasutamine ja põllumajandusmasinate omamine ja kasutamine.

Kuigi Kangru talu kohta koostati aastate jooksul erinevaid iseloomustusi, on andmed talu suuruse, sealhulgas põllumaa, heinamaa, karjamaa ja metsamaa pindala kohta vastukäivad. 1948. aastast pärinevas majapidamise iseloomustuses öeldakse, et talule kuulus enne maareformi 35 hektarit maad. Kullamaa valla täitevkomitee materjalid 1949. aasta märtsist sisaldavad tõendit, mille kohaselt oli Kangru talul enne maareformi 44 hektarit maad; 1949. aastal olevat talu suurus 30 hektarit. 1947. aastal koostatud pöördumises, millega Jüri Lindal püüab kulakustaatuset vaidlustada, selgitab ta, et talu ei olnud maareformist puudutatud, vaid maad eraldati turbatööstusele. Ilmselt on selle argumendi mõte näidata, et tegemist ei olnud kulakliku suurmajapidamisega.

Palgatööjõu kasutamine on Lindalite ja võimuorganite kirjavahetuses üks kesksetest teemadest. 1947. aastal süüdistas võim Lindaleid selles, et nende talus olevat kasutatud kahte palgatöölist: Evald Lindalit ja Leida Veeväljat. Sama aasta novembrist pärinevas vaidlustuskirjas selgitab talu peremees Jüri Lindal, et Evald Lindal on sugulane, kes ei saanud käevigastuse tõttu enam raudteetöölisena palka teenida ja kes aitas Kangru talus väiksemate töödega ja sai seal leiba ja peavarju. Linda Veevälja on külas elav üksikema, kes toidab oma peret juhusliku tööga, käies abiks mitmetes taludes. Jüri Lindali kirjale olid lisatud Evald Lindali ja Linda Veevälja omakäelised selgitused selle kohta, mida nad talus teevad ning kas ja millist tasu nad on saanud. Vaidlustamise eesmärk oli näidata, et tegemist polnud süstemaatilise tööjõu kasutamisega.

Veel heideti Kangru talurahvale ette erinevate põllumasinate omamist ja kasutamist, täpsemalt traktori, viljapeksugarnituuri ja looreha olemasolu. Jüri Lindal rõhutas oma 1947. aasta avaldises, et traktor, mis kuulus väimehele, anti 1944. aastal Sipa masin-traktor jaamale. 1948. aastal koostatud iseloomustuses Kangru majapidamise kohta on taas mainitud väimehele kuulunud traktorit, mida kasutati talu majandamisel Saksa okupatsiooni ajal. 1948. aasta märtsis osales Lindalite pere vanim tütar Asta Seppel Läänemaa Täitevkomitee istungil, kus selgitas, et traktor ei kuulunud Lindalitele, oli vana ja ostetud ühiselt mitme majapidamise peale. Samuti väitis ta, et Saksa okupatsiooni ajal sunniti tema abikaasat töötama traktoriga viljapeksu alal ja selleks muretses Saksa okupatsiooniaegse Kullamaa vallavalitsus juurde viljapeksu garnituuri. Neist kinnitustest siiski ei piisanud. 1948. aasta juulikuust pärinevas tõendis väidab valla täitevkomitee esimees taas, et Lindali väimees olevat traktorit kasutanud kohalike talupidajate ekspluateerimiseks.

Arhiivimaterjalidest nähtub, et kulakustaatuset vaidlustamine oli võitlus neljal tasandil. Oma süütuse tõestamiseks saatsid Lindalid kirju, tõendeid ja seletusi valla täitevkomiteele, maakonna täitevkomiteele, ENSV Ministrite Nõukogule ja vähemalt ühel korral, oletatavasti

1954. aastal ka otse Moskvasse, NSVL-i Ülemnõukogu Presiidiumile². Kõrgemal võimutasandil püüdsid nad vaidlustada madalamate võimutasandite otsuseid. Asjaolu, et Ministrite Nõukogu 1948. aastal eemaldas Kangru talu kulaklike majapidamiste nimekirjast vaatamata korduvalt kulakuks tunnistamisele valla ja maakonna täitevkomitees, võib viidata sellele, et kohalikul tasandil oli Lindalitel vaenlasi, kes soovisid neile halba.

Lindalite loo uurimine näitab, et katsed vaidlustada kulakustaatust võisid olla tulemuslikud, kuid positiivsed otsused ei jäänud püsima – puudus õiguskindlus. Kangru talu eemaldati kulaklike majapidamiste nimekirjast kahel korral (1947. aasta ja 1948. aasta sügisel), kuid 1949. aasta 12. märtsil tegid ühe päeva jooksul nii valla kui maakonna täitevkomiteed uue otsuse, millega Rosalie Lindal kuulutati kulakuks ja mis oli aluseks tema ja tema poja küüditamisele kaks nädalat hiljem. Kokkuvõttes võib öelda, et kulakustaatust püüti vaidlustada võimu enda kehtestatud kriteeriumitele viidates, lootuses, et võim lähtub otsustamisel objektiivsetest ja tuvastatavatest asjaoludest. See lootus osutus alusetuks: Lindalite küüditamiseelne „kiirmenetlus“ valla ja maakonna täitevkomitees, mis pööras pea peale varasema ENSV tasandil tehtud otsuse, näib viitavat vajadusele kulakute kvoot täis saada või isiklikule vaenule.

Pärast Rosalie ja Jüri Lindali Siberisse küüditamist 1949. aasta märtsis kirjutasid nende lähisugulased võimudele pöördumisi ja palvekirju, taotledes nende vabastamist. Rosalie Lindali 90-aastase ema emotsionaalses toonis kirjutatud kiri oli adresseeritud kõige kõrgematele võimukandjatele ENSV-s – ENSV Ministrite Nõukogu Esimehele Arnold Veimerile ja EK(b)P sekretärile Nikolai Karotammele. Lisaks Lindalite varem esitatud argumentidele, mis puudutasid kulakustaatuse vaidlustamist, rõhutab see kiri asjaolusid, mis peaksid näitama suguvõsa lojaalsust Nõukogude võimule. Rosalie ema väidab, et tema perekond on palju kannatanud Nõukogude parašütistide abistamise ja varjamise tõttu Saksa okupatsiooni ajal – üks tütar ja väimees tapeti, teise tütre ja kaks väimeest vabastasid vanglast „Nõukogude võidukad väed“.

Kiri käivitas küll uue uurimise kohalikul (valla täitevkomitee) tasandil, kuid uurimise siht näis olevat saada asitõendeid, mis võimaldaksid probleemi lahendamiseks lugeda. Külanaine, kes oli Kangru talus hooajatöödel abiks käinud, andis kirjaliku seletuse, kus tunnistas, et Kangru pererahvas oli talle varasematel aastatel osa väljateenitud tasust välja maksmata jätnud. Kuna see tunnistus on vastuolus tema varasemate kirjalike seletustega, on võimalik, et teda survestati Lindalite vastu tunnistama. Kõnealune tunnistus võimaldas käsitleda Lindaleid kui ekspluataatoreid ning tühistada varasemad otsused, millega Kangru talu oli kulaklike majapidamiste nimekirjast eemaldatud.

² NSVL-i Ülemnõukogu Presiidiumile saadetud avalduse täpne sisu ja aeg on teadmata, kuid sellise avalduse olemasolu kinnitab arhiivimaterjalide hulgas olev 1955. aasta septembris saadetud vastus avaldusele.

Pärast Stalini surma ja eriti pärast NL Kommunistliku Partei XX kongressi, mis käivitas destaliniseerimisprotsessi, kasvasid lootused, et küüditatutel lubatakse naasta Eestisse. Lindalite juhtumi puhul näeme, et võimudele kirjutamine sai uue hoo sisse 1954. aastal. Nii küüditatud ise kui nende lähisugulased Eestis saatsid kirju kõrgetele võimuorganitele. Eeldatavasti 1954. aastal pöördus NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poole Rosalie tütar Linda Reinberg, keda 1954. aasta septembris üle kuulati vanemate kulaklikkuse küsimuses. 1956. aasta augustis kirjutas asumisel viibiv Jüri Lindal pika kirja ENSV peaprokurörile, kus palub tungivalt end kustutada kulakute nimestikust, vabastada ümberasumiselt ja lubada tagasi pöörduda ENSV-sse, et „jätkata kommunismi ülesehitust oma sünnimaal“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827). Peapõhjusena, miks ta on asunud õigust taga nõudma, nimetab Jüri Lindal NSVL-i sise- ja välispoliitika muutumist peale 1953. aastat, sealhulgas „isiku-kultuse ilmumine ajakirjanduses, massiline poliitvangide amnesteerimine ja prokuröri õiguste kehtestamine nii, nagu see on konstitutsioonis ette nähtud“ (Avaldus, 1956). 1957. aasta veebruaris kirjutas Rosalie Lindal kirja ENSV Ministrite Nõukogule, kus taotles enda vabastamist ning selgitas uuesti, kes talus tööd tegid ja millised olid „piima normid“. Arhiivimaterjalidest nähtub, et Lindalid olid esitanud avaldused ENSV Ülemnõukogu Presiidiumile, ENSV Siseministeeriumile, ENSV Prokuratuurile ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile. Kõik nimetatud pöördumised said eitava vastuse. 1957. aasta aprillis koostas Rosalie uue pöördumise, kus palub selgitada pikemalt, miks tema vabastamise palve on jäetud rahuldamata ja „mis alusel oli minu majapidamine Soosalu külas tunnistatud kulakuks“ (Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827). Vaid paar kuud hiljem, 1957. aasta juunis, kirjutas Rosalie vanim tütar Asta Seppel kirja Ministrite Nõukogu Asjadevalitsusele, kus selgitas uuesti „võõra tööjõu“ kasutamist Kangru talus. Sama aasta juunis koostas uue vabastamistaotluse ka Jüri, rõhudes asjaolule, et tema naisele ja lastele on tagasipöördumise luba juba antud. Ministrite Nõukogu teade selle kohta, et Jürile ja Rosaliele on antud eriluba naasmiseks ENSV-sse, kannab kuupäeva 22. november 1957. Teade ei sisalda põhjendust ja seetõttu ei ole teada, millist rolli vabastamise juures mängisid Rosalie ja Jüri ning nende lähedaste pöördumised, argumendid kulaku tunnuste puudumise kohta, perekondlikud asjaolud või laiemad poliitilised muutused NSV Liidus 1950. aastatel.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärk oli välja selgitada, kas, kuidas ja milliste tulemustega talupidajad, kelle Nõukogude võimud kuulutasid kulakuks, seda staatust vaidlustasid. Peamised uurimisküsimused olid:

- Kas kulakuks tegemist oli võimalik vaidlustada?
- Kuidas, millistele argumentidele tuginedes ja milliste kanalite kaudu püüti kulakustaatus vaidlustada?
- Kas ja millistel juhtudel võisid vaidlustuskatsed olla edukad?
- Kas ja kuidas sõltus vaidlustamine ja selle tulemuslikkus ajast ja kontekstist (enne märtsiküüditamist, peale väljasaatmist, peale Stalini surma)?

Töö esimene osa andis ülevaate ajaloolisest kontekstist, käsitledes sovetiseerimist maal, kollektiviseerimist, võitlust kulakutega, kulakute küüditamist ja kulakustaatus vaidlustamist. Kirjanduse ülevaade näitas, et kuigi maaelu sovetiseerimist ning stalinistlikke massirepressioone, sh küüditamist, on süstemaatiliselt käsitletud, on kulakustaatus vaidlustamise katseid võrdlemisi vähe uuritud.

Töö empiiriline osa koosnes juhtumianalüüsist: uurisin ühe Läänemaa talupere näitel, kuidas kulakuks kuulutatud perekond kümne aasta jooksul neile omistatud staatust vaidlustada püüdis, milliseid argumente kasutas, milliste võimuorganitega suhtles ning milliseid tulemusi saavutas. Analüüs eristab kolme faasi: enne küüditamist (1947–1949), küüditamist ja esimesi aastaid asumisel (1949–1952) ning aega peale Stalini surma (1953–1957).

Juhtumianalüüs põhineb Rahvusarhiivist leitud arhiivimaterjalidel, mis puudutavad Kullamaa valla Soosalu küla Kangru talu Lindalite perekonna kulakuteks tunnistamist ning Siberisse asumisele saatmist ning nende kirjavahetust võimudega. Uurisin nelja toimikut, mis sisaldasid mitmekülgset dokumentatsiooni, sealhulgas majapidamise ja isikute iseloomustused, valla ja maakonna täitevkomiteede istungite protokollid ja Lindalite pöördumised ja palvekirjad võimudele ning vastused neile.

Esimest korda kanti Kangru talu kulaklike majapidamiste nimekirja 30. septembril 1947. aastal. Sama aasta novembris pöördusid Lindalid maakonna täitevkomitee poole palvega otsus tühistada. Talu eemaldati kulaklike majapidamiste nimekirjast 19. novembril. 1948. aasta jaanuaris suri Kangru talu peremees Jüri Mardi poeg Lindal ning peale seda võeti tema lese Rosalie kulaklikkuse küsimus 1948. aasta kevadel uuesti arutusele. Küsimust menetleti kolmel tasandil – valla ja maakonna täitevkomitees ja ENSV Ministrite Nõukogus – ja jõuti otsuseni, et Rosalie Lindal ei ole kulak. 12. märtsil 1949. aastal tunnistavad valla ja maakonna täitevkomiteed ENSV Ministrite Nõukogu varasemat otsust eirates Rosalie Lindali siiski

kulakuks. 1949. aasta 25. märtsil küüditati 60-aastane pereema Rosalie Lindal koos oma noorima poja Jüriga Novosibirski oblastisse Kotškovski rajooni Kotški külla, kuhu nad jäid kaheksaks aastaks kuni Eestisse naasmiseni 1957. aastal.

Kulakuks tembeldamist oli ENSV talupidajatel võimalik vaidlustada, pöördudes maakonna täitevkomitee poole. Argumendid, mida Lindalid kasutasid kulakustaatuse vaidlustamiseks, puudutavad eelkõige kolme aspekti: maaomandi suurus, palgatööjõu kasutamine ja põllumajandusmasinate omamine ja kasutamine. Esimeses küsimuses rõhusid Lindalid eelkõige asjaolule, et erinevalt valla täitevkomitee väidetele ei olnud Kangru talu aastatel 1944–1947 läbi viidud maareformist puudutatud, vaid osa talu maadest eraldati turbatööstusele. Ilmselt on selle argumendi mõte näidata, et tegemist ei olnud kulakliku suurmajapidamisega.

Palgatööjõu kasutamine on Lindalite ja võimuorganite kirjavahetuses üks kesketest teemadest. Valla täitevkomitee väitis, et Kangru talus olevat kasutatud kahte palgatöölist. Lindalid selgitasid, et üks nimetatutest oli töövõime kaotanud sugulane ja teine oli külaelanikust üksikema, kes toidab oma peret juhusliku tööga, käies abiks mitmetes taludes. Lindalite eesmärk oli näidata, et tegemist polnud süstemaatilise tööjõu kasutamisega.

Veel heideti Kangru talurahvale ette erinevate põllumasinate omamist ja kasutamist, täpsemalt traktori, viljapeksugarnituuri ja looreha olemasolu. Lindalid selgitasid korduvalt, et traktor ei kuulunud mitte neile, vaid väimehele, keda Saksa okupatsiooni ajal sunniti töötama traktoriga viljapeksu alal ja selleks muretses Saksa okupatsiooniaegse Kullamaa vallavalitsuses viljapeksu garnituuri. Samuti rõhutasid nad, et nad ei teeninud väimehe traktori pealt mingit tulu ning et kõnealune traktor anti juba 1944. aastal ära masina-traktorijaamale.

Arhiivimaterjalidest nähtub, et kulakustaatuse vaidlustamise eesmärgil suhtlesid Lindalid Nõukogude võimuga neljal tasandil. Oma süütuse tõestamiseks saatsid või esitasid Lindalid kirju, tõendeid ja seletusi valla täitevkomiteele, maakonna täitevkomiteele, ENSV Ministrite Nõukogule, ENSV Prokuratuurile, Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomiteele, ENSV Siseministeeriumile ja vähemalt ühel korral ka otse Moskvasse, NSVL-i Ülemnõukogu Presiidiumile. Kõige rohkem kirju – vähemalt seitse – saadeti ENSV Ministrite Nõukogule. Kõrgematel võimutasanditel püüdsid Lindalid vaidlustada madalamate võimutasandite otsuseid. Lindalite loo uurimine näitab, et katsed vaidlustada kulakustaatust võisid olla ajutiselt tulemuslikud, kuid positiivsed otsused ei jäänud püsima. Kulakustaatust püüti vaidlustada võimu enda kehtestatud kriteeriumitele viidates, lootuses, et võim lähtub otsustamisel objektiivsetest ja tuvastatavatest asjaoludest. See lootus osutus alusetuks: Lindalite küüditamiseelne „kiirmenetlus“ valla ja maakonna täitevkomitees, mis pööras pea peale varasema ENSV tasandil tehtud otsuse, näib viitavat vajadusele kulakute kvoot täis saada või isiklikule vaenule.

Mõni kuu pärast Rosalie ja Jüri Lindali Siberisse küüditamist kirjutasid nende lähisugulased ENSV võimudele palvekirja, taotledes nende vabastamist. Varasemale argumentatsioonile, mis rõhus kulakutunnuste puudumisele, lisandus perekonna eneseesitlus pikaajaliste Nõukogude võimu toetajatena. Kiri käivitas uue „uurimise“ valla tasandil, mille käigus saadi – suure tõenäosusega võimude surve all koostatud – tunnistus, mis võimaldas käsitleda Lindaleid ekspluataatoritena ning tühistada varasemad otsused, millega Kangru talu oli kulaklike majapidamiste nimekirjast eemaldatud.

Pärast Stalini surma kasvasid lootused, et küüditatutel lubatakse naasta Eestisse. Lindalite juhtumi puhul sai võimudele kirjutamine sai uue hoo sisse 1954. aastal. Jüri ja Rosalie Lindal ning nende sugulased esitasid avaldusi ENSV Ülemnõukogu Presiidiumile, ENSV Siseministeeriumile, ENSV Ministrite Nõukogule, ENSV Prokuratuurile ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile. Peale korduvaid eitavaid vastuseid said Jüri ja Rosalie 1957. aasta novembris eriloa ENSVsse naasta. Ei ole teada, millist rolli vabastamise juures mängisid Rosalie ja Jüri ning nende lähedaste pöördumised, argumendid kulaku tunnuste puudumise kohta, perekondlikud asjaolud või laiemad poliitilised muutused NSV Liidus 1950. aastatel.

Käesolev uurimus annab uut teavet selle kohta, kuidas toimus maaelu sovetiseerimine ja klassivõitlus kohalikul tasandil ning kuidas ja millistel alustel inimesi kulakuteks liigitati ning kas ja kuidas neil oli võimalus enda eest seista. Tulemused näitavad, et kulakuks tegemise protsess oli täis küsitavusi, kriteeriumid olid suures osas kunstlikud ja avatud tõlgendustele, erinevad võimuorganid langetasid vastandlikke otsuseid ning kohalikel võimudel oli avar mänguruum otsuste tegemisel ja kõrgematele organitele info edastamisel. Tulemused osundavad ka, et kulakuks tembeldamise juures võisid suurt rolli mängida isiklikud antipaatid ja vastuolud. Kokkuvõttes näitab uurimus, et isegi totalitaarses süsteemis oli üksikisikul võimalik ratsionaalsele argumentatsioonile tuginedes oma õigust taga nõuda ja seejuures isegi ajutist edu saavutada. Nõukogude võimu meel oli siiski sama heitlik kui jürikuine ilm: uus otsus võis lihtsasti tühistada eelmise ja iga uus „objektiivne“ uurimine tõi kaasa uue seletuskirjade, tunnistuste ja tõendite kogumise laine. Lindalite visadus oma pereliikmete eest seismisel on imetlusväärne, kuid kokkuvõttes ei tea me, kas kümme aastat kestnud võitlusel oli üldse mingi mõju.

Märksõnad: ENSV, Läänemaa, sovetiseerimine, kulakud, küüditamine, repressioonid, talunikud, kommunism, stalinism

SUMMARY

Hugo Treffner Gymnasium

Helena Gross

Supervisor Indrek Pajur

Designation as a Kulak and Its Contestation: A Case Study of a Farming Family from Western Estonia

Research paper

2024

The aim of this study was to determine whether, how, and with what results Estonian farmers, who were declared kulaks by the Soviet authorities, contested this status. The main research questions were: Was it possible to contest the designation as a kulak? How, on what grounds, and through what channels did people try to contest the kulak status? In which cases might contestation attempts have been successful? How did the timing and context (before the March 1949 deportations, after the deportations, after Stalin's death) affect the contestation process and its success?

The first part of the study provided an overview of the historical context, discussing the Sovietization of rural areas, collectivization, the fight against kulaks, the deportation of kulaks, and the contestation of kulak status. The literature review showed that while the Sovietization of rural life and Stalinist mass repressions, including deportations, have been systematically addressed, attempts to contest kulak status have been relatively understudied.

The empirical part of the study consisted of a case analysis: I examined how a farming family from Western Estonia tried to contest the kulak status attributed to them over a period of ten years, what arguments they used, which authorities they communicated with, and what results they achieved. The analysis distinguishes three phases: before the deportation (1947-1949), deportation and the first years in exile (1949-1952), and after Stalin's death (1953-1957).

The case analysis is based on archival materials found in the Estonian National Archive, concerning the declaration of the Kangru farm in the village of Soosalu, Kullamaa parish, as a kulak farm and the deportation of the Lindal family to Siberia, as well as their correspondence with authorities. I examined four files containing diverse documentation, including characterizations of the farm and individuals, minutes of meetings of the parish and county executive committees, and appeals and petitions from the Lindal family to the authorities and their responses.

The Kangru farm was first listed as a kulak farm on September 30, 1947. In November of the same year, the Lindal family appealed to the county executive committee to overturn the

decision. The farm was removed from the kulak farm list on November 19. In January 1948, the head of the Kangru farm, Jüri Lindal, passed away, and in the spring of 1948, the question of his widow Rosalie's kulak status was reconsidered. The issue was processed at three levels – the parish and county executive committees and the Council of Ministers of the Estonian SSR – and it was decided that Rosalie Lindal was not a kulak. However, on March 12, 1949, the parish and county executive committees, ignoring the previous decision of the Council of Ministers of the Estonian SSR, declared Rosalie Lindal a kulak. On March 25, 1949, 60-year-old Rosalie Lindal and her 19-year-old son Jüri were deported to the village of Kochki in the Kochkovsky district of the Novosibirsk region, where they remained for eight years until returning to Estonia in 1957.

Farmers in the Estonian SSR could contest the kulak status by appealing to the county executive committee. The arguments used by the Lindal family to contest the kulak status primarily concerned three aspects: how much land they owned, the use of hired labor, and the ownership and use of agricultural machinery. Regarding the first issue, the Lindal family emphasized that, contrary to the claims of the parish executive committee, the Kangru farm was not affected by the land reform carried out between 1944 and 1947, but part of the farm's land was allocated to a peat industry. This argument was likely intended to show that it was not a large kulak farm.

The use of hired labor was a central topic in the correspondence between the Lindal family and the authorities. The parish executive committee claimed that two hired workers were used on the Kangru farm. The Lindal family explained that one of the workers was a disabled relative and the other was a single mother from the village who supported her family with occasional work, helping on various farms. The Lindal family's goal was to show that there was no systematic use of labor.

The Kangru farm was also accused of owning and using various agricultural machines, specifically a tractor, a grain-threshing machine, and a plow. The Lindal family repeatedly clarified that the tractor did not belong to them but to a son-in-law who was forced to work with the tractor during the German occupation, and the grain-threshing machine was acquired by the Kullamaa parish administration during the German occupation. They also emphasized that they did not earn any income from the son-in-law's tractor and that the tractor was handed over to the machine-tractor station in 1944.

Archival materials show that in order to contest the kulak status, the Lindal family communicated with the Soviet authorities at four levels. To prove their innocence, the Lindal family sent or presented letters, evidence, and explanations to the parish executive committee, the county executive committee, the Council of Ministers of the Estonian SSR, the Prosecutor's Office of the Estonian SSR, the Central Committee of the Estonian Communist (Bolshevik)

Party, the Ministry of Internal Affairs of the Estonian SSR, and at least once directly to Moscow, to the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR. Most letters – at least seven – were sent to the Council of Ministers of the Estonian SSR. At higher levels of authority, the Lindal family tried to contest the decisions of the lower authorities. The investigation of the Lindal family's case shows that attempts to contest the kulak status could be temporarily successful, but positive decisions were not permanent. The kulak status was contested by referring to the criteria established by the authorities themselves, hoping that the authorities would base their decisions on objective and verifiable facts. This hope proved unfounded: the pre-deportation "fast-track decision" by the parish and county executive committees, which overturned the previous decision made at the Estonian SSR level, suggests a need to "fill the kulak quota" or a presence of personal animosity.

A few months after Rosalie and Jüri Lindal were deported to Siberia, their close relatives wrote a petition to the authorities of the Estonian SSR, requesting their release. In addition to the previous arguments emphasizing the lack of kulak characteristics, the family presented themselves as long-term supporters of Soviet power. The letter triggered a new "investigation" at the parish level, during which a testimony was obtained – likely under pressure from the authorities – that allowed the Lindal family to be regarded as exploiters and nullified previous decisions removing the Kangru farm from the list of kulak farms.

After Stalin's death, hopes grew that the deported might be allowed to return to Estonia. In the Lindal family's case, writing to the authorities gained new momentum in 1954. Jüri and Rosalie Lindal and their relatives submitted applications to the Presidium of the Supreme Soviet of the Estonian SSR, the Ministry of Internal Affairs of the Estonian SSR, the Council of Ministers of the Estonian SSR, the Prosecutor's Office of the Estonian SSR, and the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR. After repeated denials, Jüri and Rosalie received special permission to return to the Estonian SSR in November 1957. It is unknown what role the appeals, arguments regarding the lack of kulak characteristics, family circumstances, or broader political changes in the USSR in the 1950s played in their release.

This study provides new information on how the Sovietization of rural life and class struggle occurred at the local level, how people were classified as kulaks, and whether and how they had the opportunity to defend themselves. The results show that the process of declaring someone a kulak was fraught with ambiguities, the criteria were largely artificial and open to interpretation, different authorities made conflicting decisions, and local authorities had considerable "leeway" in decision-making and conveying information to higher authorities. The results also suggest that personal animosities and conflicts could play a significant role in labeling someone a kulak. In conclusion, the study shows that even in a totalitarian system, individuals could defend their rights based on rational arguments and achieve temporary success. However, the Soviet authorities' decisions were fickle: a new decision could easily

overturn the previous one, and each new "objective" investigation brought a new wave of explanations, testimonies, and evidence. The persistence of the Lindal family in standing up for their family members is admirable, but ultimately, it is unclear whether the ten-year struggle had any impact.

Keywords: Estonian SSR, sovietization, kulaks, deportation, farmers, repressions, communism, Stalinism

KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU

EK(b)P – Eestimaa Kommunistlik (bolševike) partei

ENSV – Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

HMLP – hobu-masinariistade laenutuspunkt

KK – Keskkomitee

kod. – kodanik

LTK – Läänemaa Täitevkomitee

MN – Ministrite Nõukogu

MTJ – Masin-traktor jaam

VNFSV – Venemaa Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik

NLKP – Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei

NSV – Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

NSVL – Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit

ORURK – Okupatsioonide Repressiivpoliitika Uurimise Riiklik Komisjon

RJM – Riiklik Julgeoleku Ministeerium

sm. – seltsimees

TSN – Tööraha Saadikute Nõukogu

KASUTATUD ALLIKAD

Conquest, R. 1986. *Harvest of Sorrow*. Oxford: Oxford University press.

Daniel, A. 2020. Jõhker kuritegu maaelu vastu: kollektiviseerimine Nõukogude Liidus. *Communist Crimes*. Kättesaadav: <https://communistcrimes.org/et/johker-kuritegu-maaelu-vastu-kollektiviseerimine-noukogude-liidus> (21.03.2024)

Eesti entsüklopeedia 2006. Kulak. Kättesaadav: <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/kulak2> (24.03.2024)

Ehin, L. 2024. Ly Ehini (sünd 1943) mälestused. Kirja pandud 20.03.2024 töö autori poolt. Materjalid töö autori valduses.

Frei, L. 2007. *Klassivaenlaste tekitamine eesti külas 1944–1950 Äksi valla näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: Ajaloo ja arheoloogia instituut.

Halfin, I. 2011. *Red autobiographies: Initiating the bolshevik self*. Seattle: The University of Washington Press.

Jõks, S. 2018. Kirjavahetus võimudega Eestist 1949. aastal kulaklikel põhjustel väljasaadetute näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: Ajaloo ja arheoloogia instituut.

Kangilaski, J., jt 2005. *Valge raamat: Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991*. Tallinn: Riigikogu kantselei.

Kõll, A. M. 2012. *The Village and the Class War: Anti-Kulak Campaign in Estonia 1944–49 (Vol. 2)*. Budapest: Central European University Press.

Laar, M. 1993. *Metsavennad*. Tallinn: Helmet Raja & Co.

Liivik, O., Nugin, R., Tarvel, N. 2005. *Eestimaa kommunistliku partei kohalikud organisatsioonid 1940–1991*. Tallinn: Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus.

Liivik, O., Tammela, H. 2009. *Uuemaid aspekte märtsiküüditamise uurimisest*. Tallinn: Eesti ajaloomuuseum.

Lõhmus, A. 2008. Küüditamine kui genotsiidikuritegu: teadlik rünnak sotsiaalse grupi vastu. *Postimees*, 24. mai.

Lõhmus, A. 2009. Teekond Siberisse: küüditamine kui logistikaoperatsioon. *Postimees*, 24. märts.

Lõoke, L. 2024. Linda Lõokese (sünd 1952) mälestused. Kirja pandud 13.04.2024 töö autori poolt. Materjalid töö autori valduses.

Lynne, V. 2009. *The Unknown Gulag*. Oxford: Oxford University press.

Mertelsmann, O. 2009. Living on a Stalinist Kolkhoz: Peasant survival strategies in Estonia. *Daugavpils Universitate Humanitaro Zinatnu Vestnesis*, 15, 86–92.

Naimark, N. 2010. Stalin's Genocides. Princeton: Princeton University press.

Rahi-Tamm, A. 2004. Teise maailmasõja järgsed massirepressioonid Eestis: allikad ja uurimisseis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Rahi-Tamm, A. 2012. 1949. aasta märtsiküüditamine Eestis. Lindmäe, H., Rahi-Tamm, A., Merila-Lattik, H., Parveots, K., Varju, P. *Kannatuste aastad 1940–1991 2. raamat*. Tallinn: Sihtasutus Valge Raamat, 125–151.

Rahi-Tamm, A. jt 2023. Lives Between Forced Labour Measures: The Case of *Kulaks* Deported from Estonia, 1940–1960. Bernardi, C., Müller, V., Stojic, B. ja Vilhelmsson, V. (toim) *Moving workers*. Berliin: De Gruyter Oldenbourg, 137–172.

Rommelg, A. 2020. Majandinimed Eesti NSV-s. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: Ökoloogia ja maateaduste instituut.

Ruusmann, A. 1967. Põllumajanduse taastamine ja kollektiviseerimine Eesti NSVs aastail 1944–1950. Dissertatsioon ajalooteaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Eesti NSV Teaduste Akadeemia: Ajaloo Instituut.

Saueauk, M. 2015. Propaganda ja terror. Tallinn: Kirjastus SE&JS.

Saueauk, M. 2019. Märtsiküüditamine NSV Liidu sõjajärgsete massideporteerimiste kontekstis. *Tuna*, 4, 80–97.

Varju, P. 2012. Okupatsioonikuritegude komisjoni ORURK moodustamisest möödub 30 aastat. Kultuur ja elu. http://kultuur.elu.ee/ke546_ORURK.htm (03.05.2024)

Viibur-Vilt, M. 2014. Kirjad võimule EK(b)P propaganda ja agitatsiooniosakonna näitel 1944–1953. Magistritöö. Tartu Ülikool: Ajaloo ja arheoloogia instituut.

Õispuu, L. 2003. Küüditamine Eestist Venemaale: märtsiküüditamine 1949. 1. osa. Tallinn: Eesti Õigusvastaselt Represseeritute Liit Memento.

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv, ERAF.4-K.2.3827. Дело Но -58 Линдаль Юрий Мартович / Учетное Дело Но. 56 на семью кулака Линдал Юрия Мартовича.

Rahvusarhiiv, ERAF.8SM.1.8500. Личное Дело Но -534 Выселенца.

Rahvusarhiiv, ERAF.8SM.1.8501. Личное Дело Но -533 Выселенца.

Rahvusarhiiv, LAMA.185.2.282. Lindal Jüri Jaani p. Kullamaa vald Soosalu küla "Kangru" talu kulaklikuks majapidamiseks tunnistamise kohta.

LISA 1. Tiina Kopermanni avaldus 1949. a

- 4 -

Eesti NSV Ministrite Nõukogu Esimehele sm. Viimasele
 ja Põhikomitee Sekretäriks sm. N. Karotammile

EK(b)P
 Saadud 20. 4. 1949
 Registreeritud № K-267

Tiina Kopermanni
 eluk. Kullamaa vallas
 Karsmae Kanaala t.
 aadress: looniste sild, jõe suu, Kullamaa.

avaldus

Käesolevaga palun minna Tiina Kopermanni 90. a. vana, et minu
 väärarvamuse põhjus saaks veel kord läbi vaadatud ja
 avaldus tehtud. Tema tagasi loomisest.

Olen kannatanud Nõukogude parastolite abistamise ja varja-
 mise pärast okupatsiooni aegs. Olen sellepärast kaotanud ühe
 ja väimehe Türi ja Kustas Linnemäe. Tüse tütre, Anete Kopelma
 vaimust türi Karetse ja Aleksander Laabi, päästsid Nõukogu-
 viidudad vabad vanglast. viimasel minutil.

Kolmas tütar, Rosalie Lindel, kelle elukoht Kullamaa vallas,
 elab külas, Kangru talus kus on mind rogu alg poja juure toetanud,
 olen aktivajaja, abistas ja varjas samuti minetatud Nõukogude
 parastolite, kuid teda ei arastatud saasa võimude poolt.

Kiitad on minu tüdrit R. Lindali korduvast kiisatud kulaxa
 mees. Meie väenulikuud inimesed, lubades "Kangru" maapoolt ära
 võtada, valvavad sobivat silmapilku, igasord, kui määratakse
 Kullamaa T/K esimene, tähtsuse kiisimus illes vanadel
 kiitidel. Minu väimehe türi Lindali kulaxa asja on mitu korda
 kiitavalt selgitatud ja kutsutatud, türi ja Rosalie Lindali kulaxate
 nimeljust Läänemaa T/K poolt 1947a. sügisel, kulaxaline tunnuste puu-
 misel. 1948a. 1. aprillil oli asi arastamisel Kullamaa valla T/K istungil,
 kiitustati Rosalie Lindal mitte tunnustada, kulaxaks. Kolmandat korda
 kiitustati asja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 7. apr. 1948a. kus kutsutati kulax-
 te määramise nimeljust.

Käesoleva aasta. 25. märtsil on minu tütar Rosalie 60. a. vana ja tema
 poeg türi 19. a. vana, viidud asumisele CCCP Põlvocudupexaar oter.
 Kõrvaldajad paiton с/к Муланна К-3, Põlvocudupexaar Убесов kolhoosi,
 koos kulaxliku elundiga. Meie väenulikuud inimesed on ära
 kasutanud sobivat silmapilku, ja toonud esile vana-tiitistatud
 kulaxa põhjuse. Teda nime ei ole minu tütar mitte, ära

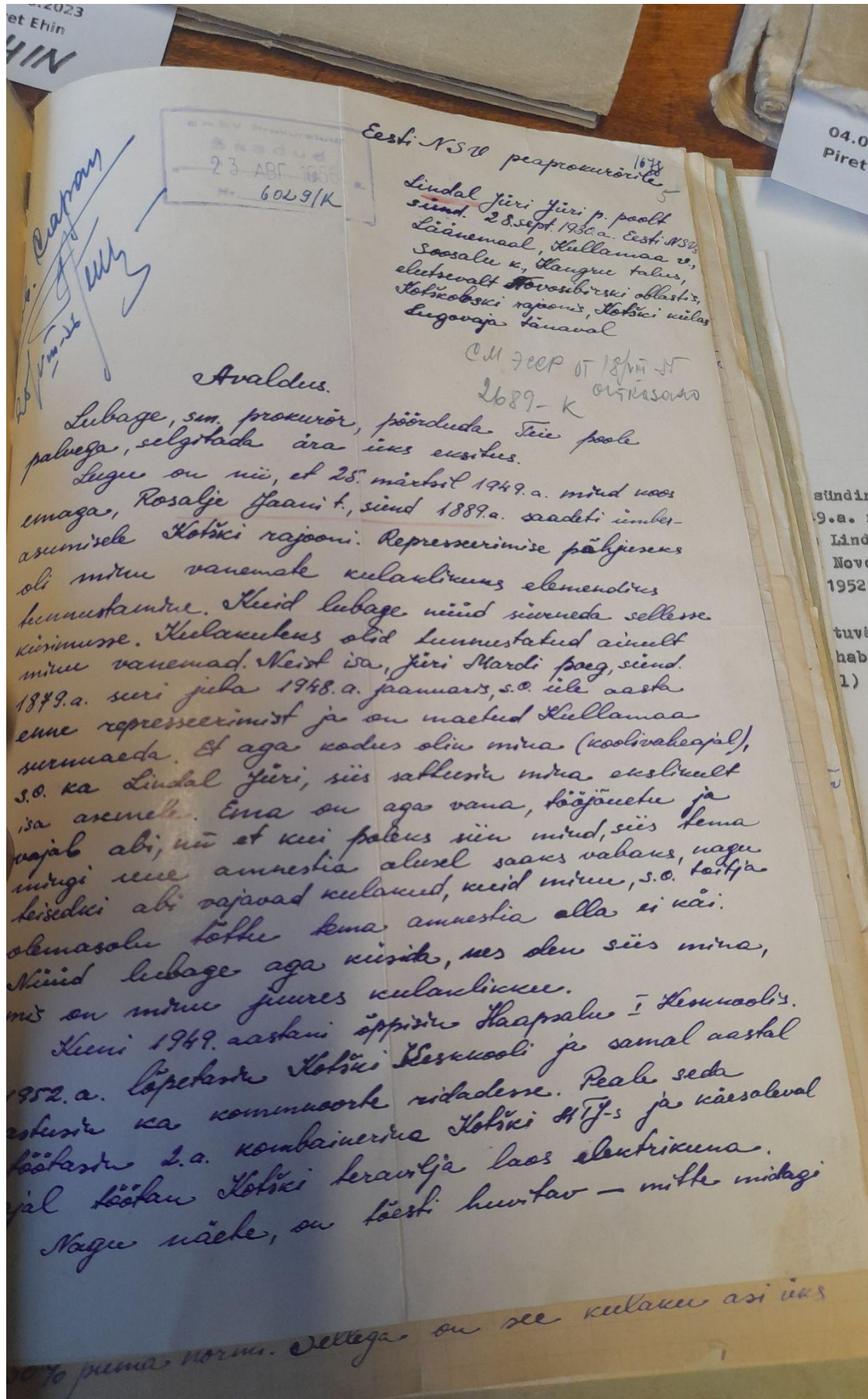
teeninud. Sellepärast palun mina, kui mõrvatud perekonna
ema, et minu tütar saaks kustutatud kulakate nimel
ja loodud tagasi Siberist, sest ta on mu tügi mu
kannatustes.

14. mai 1949.

Liina Kopermann
kirjasaamatu

X X X.

LISA 2. Jüri Lindali avaldus 1956. a

ihast omada kulaklikusega ja olla siiski
kulak.

Ühine ehe, milles asi siis seisab, et 4 aastat
mida alla kulaka siinga rahul ja niid
äkki ei.

Põhivõttes on meie riigi nii sise- kui ka
välispoliitika muutumine peale 1953. aastat.
ja peatavate õiguse tagastamiseks andis
sõja-kultuuri lõunamaine ajakirjanduses, massi-
lisa poliitvaangide amnestieimise ja proku-
röri õiguste kehtestamise nii, nagu see on
konstitutsioonis ette nähtud.

Arvestades ülalmainitud, palun Teid, sm.
prokurör, laskuda käesolevasse olekorda ja
kustutada mõnd kulaklikust nimestikust, vabas-
tades mõnd ümberasustate nimest ja andes rege-
luba tagasi pöördumiseks Eesti NSV piirides,
kus jätkata kommunisti üleschitust omal
siinimaal.

Tungivalt palun mitte ära äelda
mõne palvet.

16. VII 1956. a.

J. Lõndal.